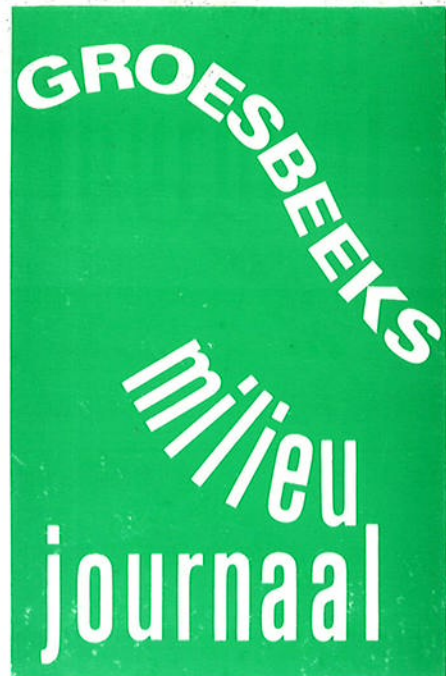

Werkgroep Milieubeheer Groesbeek 25 jaar

met oa.:

- * Gemier
- * Wolven op de Wolfberg?
- * Geiten- en kippenboerderij "De Horst"
- * Bonobo, de vergeten mensaap
- * Milieubeweging en overheid

1998-92

kennismakingsprijs f 3,-

Verschijningsdatum april 1998

Inhoud

Voorwoord van de redactie	1
Gemier door Niek Willems	2
Milieu Rondom. Door Willemijn van Rooij	6
Wolven op de Wolfsberg door Fred van Duijnhoven	8
Geiten- en kippenboerderij "De Horst" Interview door Adri Versluis	11
Wie kent Groesbeek	14
Bonobo, de vergeten mensaap door Henny Brinkhof	15
Natuurgedicht	19
Milieubeweging en overheid door Jan Norp	20
Natuurclub de Aardhommels	23
Groesbeeks milieu in beweging	25
Weet je weetje door Jeske de Bekker	27

Het Groesbeeks Milieu-journaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek en verschijnt driemaande-lijks. Kosten: minimaal f20,- per jaar. Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE

Henny Brinkhof
Niek Willems

MEDEWERKERS

Jeske de Bekker
Fred van Duijnhoven
Jan Norp
Willemijn van Rooij
Adri Versluis

SECRETARIAAT

Postbus 26
6560 AA Groesbeek
tel. 08891-75710
gironr. 52.75.384
bankrek. 1174.42305

DRUK

Werkenrode, Groesbeek

OMSLAG

Joep de Bekker

Voorwoord

Bekend maakt bemind

Dat geldt zeker voor de natuur: de planten, dieren, landschappen en hun onderlinge relaties. Wat te denken van mieren, die beestjes die tussen stoeptegels de grond weggraven, over luizen rondlopen of soms uit de suikerpot snoepen. Voor de meeste mensen zijn het lastposten. Maar wie met Niek Willems praat, ontdekt dat de mierenwereld een heel bijzondere is. Niek maakt in dit nummer een begin met een serie, waarin mieren centraal staan. U gaat met andere ogen naar deze diertjes kijken.

Dan is er de Wolf, een dier dat voor de meeste mensen huiveringwekkende associaties oproept: Roodkapje en de Wolf, de Weerwolf. Ook hun negatieve imago berust op het gebrek aan kennis over deze voorvader van onze trouwe viervoeter de hond. Fred van Duijnhoven schrijft over de mogelijkheid dit interessante dier weer een plaats terug te geven in grote natuurgebieden.

Dan is er de Bonobo, een aap, waarvan de meesten wellicht nog nooit gehoord hebben. Deze vergeten mensaap blijkt veel menselijke trekjes te bezitten en dan wel in de gunstige zin van het woord. Langzamerhand vergaren we steeds meer kennis over deze chimpansee-achtige; kennis die niet alleen een licht werpt op de bijzondere levenswijze van dit dier, maar waaraan we zelfs wellicht onszelf kunnen spiegelen. Zij laten ons zien dat wij ook dieren zijn, of zo u wil dat zij ook mensen zijn.

Anders dan de meeste dieren, gaat het overgrote deel van de mensheid onzorgvuldig om met de zijn omringende natuur en het milieu. De belangrijkste reden daarvoor is wellicht dat de mens zichzelf ziet als het middelpunt ver boven de rest van de dierenwereld. Gecombineerd met zijn technisch kunnen leidt dat tot grote aantastingen van natuur en milieu. Kennis over de natuur kan zijn superieure positie misschien aan het wankelen brengen, wekt verwondering en bewondering en leidt er misschien toe dat hij zijn technische handigheid gaat gebruiken om met de natuur samen te werken in plaats van ze te bestrijden. In Groesbeek zien we soms iets dergelijks al gebeuren. Denk maar aan de plannen tot herstel van de Groesbeek of de Drulse Beek, de ontwikkeling van de biologische landbouw of bestrijding van erosie.

De redactie

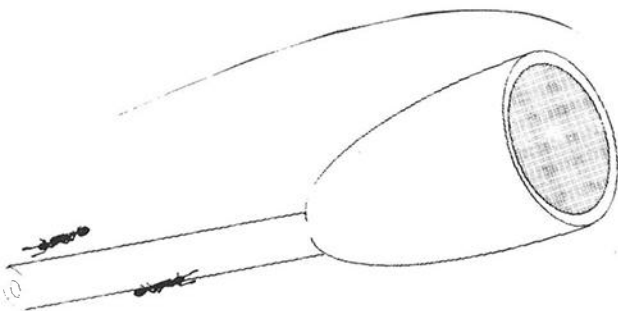
Gemier

Een paar weken geleden vonden de kinderen van de Natuurclub een mooi stenen pijpekopje in het Reichswald. We waren eigenlijk naar een dassenburcht aan het kijken onder de bezielende begeleiding van Gerard Müskens, maar een beetje "archeologie" dat kon er best bij. Het was zo'n wit keramieken pijpje, ik had er al eens eerder eentje gevonden. Dit exemplaar had echter een barokke versiering met "geloof-hoop-en-liefde" symbolen wat ik nog nooit gezien had eigenlijk. Aan minuscule verfstukjes aan de buitenkant was te zien dat het pijpje ooit in heftige kitsch kleuren beschilderd moet zijn geweest. Van de dunne steel was natuurlijk niet meer dan een paar centimeter over gebleven.

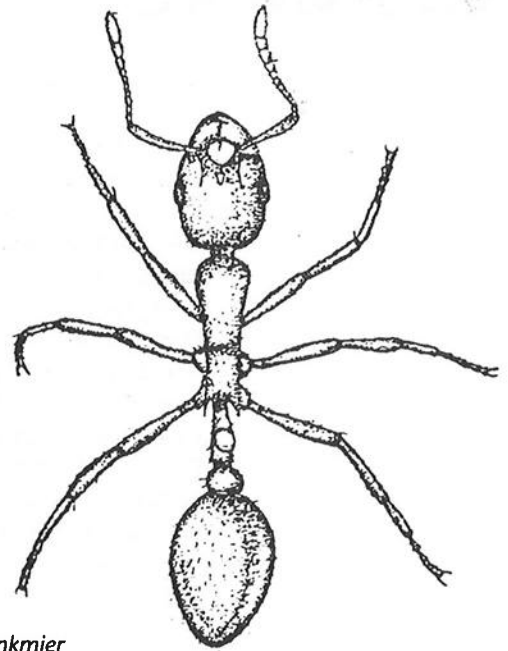
Om het schoon te maken nam ik het mee naar huis met de belofte aan de kinderen dat ik het zeker in de vitrine van het Hommelhol een plekje zou geven. Thuis gekomen was ik het pijpekopje al lang weer vergeten. Pas twee weken later, toen ik die ouwe jas weer aantrok om naar de Natuurclub te gaan voelde ik het pijpekopje weer in m'n jaszak zitten. Toen heb ik het maar thuis gelaten om het alsnog schoon te maken. Natuurlijk vroegen de kinderen er onmiddellijk naar toen ik het Hommelhol binnenkwam...

Na een leuke ochtend nestkastjes timmeren kwam ik moegestreden weer thuis, het ijverige geklop van 20 hamers nog in de oren. Niets is er dan heerlijker dan een dutje... Maar dat dutje duurde niet lang: "Die pijp van jou," riep m'n broer van beneden "daar komen mieren uit!".

Dat hoefde ie maar één keer te zeggen, "mieren" dat is voor mij een soort toverwoord, daar sta ik desnoods midden in de nacht voor op. Andere mensen hebben dat met vogeltjes, met paddestoelen of met vlinders, ik heb het met mieren. En inderdaad, tot mijn niet geringe verbazing kwamen er uit dat pijpje dat al 2 weken in jaszak had gezeten 3 levende mieren gekropen! Slankmieren om precies te zijn.

Pijpekopje met slankmieren

Slankmier

KRIEBELENDE LASTPOSTEN

Vanwaar nu die interesse in die kriebelende lastposten? Dat is moeilijk uit te leggen, om u wat meer kennis te laten maken met de mieren, heb ik dit stukje geschreven. Misschien deelt u na het lezen mijn enthousiasme.

Van mieren, daarvan hebben we in Nederland zo'n 50 verschillende soorten. Sommige soorten kent iedereen: de donkerbruin gekleurde Zwarte wegmier, bekend van stoep en keuken, de Rode bosmier, van die grote mierenhopen in het bos, en de Rode steekmier, bekend van de bultjes na het picknicken. Andere mierensoorten zijn zo ongekend dat ze niet eens een Nederlandse naam hebben, de slankmieren uit de pijpesteel zijn daar een voorbeeld van, alleen als groep hebben ze een naam, de individuele soorten in die groep hebben lang niet allemaal een Nederlandse naam.

Momenteel heeft ongeveer 70 procent van de Nederlandse mieren geen Nederlandse naam. Ter vergelijking: van de Nederlandse planten, vogels en vlinders heeft 100 procent van de soorten een Nederlandse naam. Onbemand maakt kennelijk onbenaamd. Uiteraard zijn wel alle Nederlandse mierensoorten voorzien van een wetenschappelijke naam ("Latijnse" naam). Maar als ik u vertel dat de Slankmieren uit het pijpje *Leptothorax nylanderi* heten zal dat niet echt aanspreken vrees ik. Het Groesbeeks kent als ik mij niet vergis maar één woord voor mieren: "Zeikleemp" (Als u meer weet, hoor ik het graag).

Dat zie je trouwens in meer dialecten, een verwijzing naar urine in de naam: in Brabant hoor je wel eens de namen "Mierezeikers" en "Mierepiesers". Al deze namen zijn een verwijzing naar een verdedigingsmechanisme van bosmieren. Als ze zich bedreigd voelen spuiten ze uit een blaas in het achterlijf mierzuur naar de vijand.

In het voorjaar, als de bosmieren na de winterslaap massaal op de mierenhoop komen zonnen, zijn de blazen maximaal gevuld en kunnen ze tientallen centimeters ver "piesen". Hou maar eens een keer de hand vlak boven een mierenhoop en ruik er daarna aan, dan weet u meteen waarom bosmieren zo weinig vijanden hebben in de natuur. Snuif niet te diep, mierzuur heeft een stekend scherpe geur.

Sommige vogels weten handig te profiteren van de agressieve effecten van mierzuur, ze "baden" in mierenhopen, en raken zo luizen en ander ongedierte kwijt. Dit gedrag is met name bekend van Merels en Vlaamse gaaien. Ze gaan soms zo ver dat ze een mier in de snavel nemen en tussen de veren bewegen als een soort micro-spuitbusje.

ANATOMIE-LES

Maar wat is nu eigenlijk een mier? Aan het uitwendige skelet en de gelede lichaamsbouw zien we meteen dat een mier, net als de kreeften, de duizendpoten en de spinnen, bij de geleedpotigen hoort. Aan het (mogelijke) bezit van 2 paar vleugels en maximaal 6 poten zien we dat de mieren bij de insekten horen. Dat is niet zo heel verwonderlijk natuurlijk: van de miljoenen diersoorten op aarde behoren er meer dan 70 procent tot de insekten. Net als bij alle insekten is het mierenlijf opgebouwd uit kop, borststuk en achterlijf.

Nadere studie heeft uitgewezen dat de mieren bij de groep van de vliesvleugeligen behoren, samen met de bijen, de wespen en de sluipwespen. Het grootste verschil met de bijen en wespen is dat de mieren tussen het borststuk

en het achterlijf nog een schub hebben of een paar knopen (zie illustratie). Dit tussenvoegsel is uniek voor mieren, het is de manier om mieren te onderscheiden van vleugellose bijtjes en wespjes, want die bestaan nl. ook. Termieten, die in oude boeken ook wel "witte mieren" genoemd worden, zijn niet verwant aan de mieren; Het zijn wel insecten maar geen vliesvleugeligen.

Aan het tussenvoegsel is ook te zien tot welke deelgroep een mieresoot behoort. Er zijn schubmieren, zoals de Bosmier en de Zwarte wegmier. En er zijn knooppieren zoals de Rode steekmier. De schubmieren moeten het hebben van hun kaken en mierenzuur bij de verdediging. De knooppieren hebben net als wespen en bijen een angel(tje).

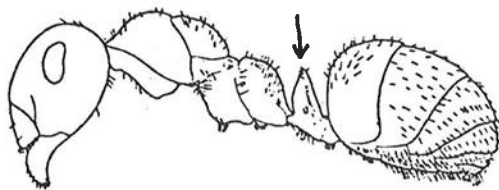
Mieren zijn vermoedelijk enige honderden miljoenen jaren geleden ontstaan uit kleine wespen. De vroegste mierenfossielen komen uit barnsteen uit het Boven-Krijt, zo'n 100 miljoen jaar geleden. Mieren waren er dus al toen er nog dinosauriers rondliepen op onze aarde. De fossiele mieren zijn nauwelijks te onderscheiden van de tegenwoordige mieren. Als u een fossiel miertje in barnsteen wilt zien, moet u naar het Natuurmuseum in Nijmegen: in de tentoonstelling "alles uit de kast" (tot 10 mei) is er een te zien.

50.000.000.000.000.000

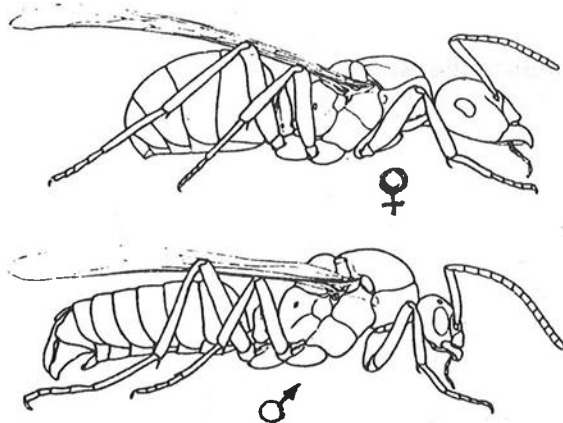
Onze aarde herbergt duizenden verschillende soorten mieren, pas ongeveer 9000 soorten door wetenschap beschreven. Er zijn naar schatting ongeveer 50 miljoen miljard mieren op aarde, dat is ruwweg 10 miljoen exemplaren per mens.

Mieren komen overal voor, behalve op de noordpool en op een enkel zeer afgelegen eilandje in de stille oceaan. Sommige soorten komen alleen op zeer bepaalde plaatsen voor, andere soorten (zoals de faraomier) komen over de hele wereld voor. Dergelijke cosmopolitische soorten komen met mensen mee naar nieuwe werelddelen en eilanden. Ook de zuidpool is zo door de mieren ontdekt: ze zijn meegekomen met onderzoekers en leven in het afval in de onderzoekskampen.

In de tropen kunnen enkele honderden soorten per vierkante kilometer voorkomen, tot ca. 20 miljoen individuen per hectare. Al deze mieren hebben natuurlijk een enorme invloed op de grondlaag. In Europa is het allemaal wat minder natuurlijk, maar ook hier is de invloed op de grondlaag groot. Mieren spelen een grote rol in het beluchten en omwoelen van de bodem en doordat ze van alles naar binnenslepen in hun nest maken ze de grond ook vruchtbaarder.

Ligging van de schub

Gevleugelde mieren van opzij

SOCIAAL

Onder de insecten zijn de mieren een van de hoogst ontwikkelde diergroepen: ze leven net als de Honingbij in een sociaal verband. de centrale spil is de koningin en daar omheen leven de werksters. Mannetjes spelen geen rol van betekenis: na de bevruchting van een nieuwe koningin is hun leven afgelopen.

Net als bij de Honingbij is het de koningin die als enige de eitjes legt. De onvruchtbare werksters zorgen voor de rest van de taken. Dit principe zie je door de gehele mierenwereld in diverse vormen. Alle mierensoorten ter wereld zijn sociaal, dit in tegenstelling tot de bijen en de wespen, waarbij ook grote aantallen solitair levende soorten voorkomen naast een klein aantal sociale soorten zoals de Honingbij en de Limonadewesp.

Dat sociale leven is een zeer ingewikkeld, maar wel flexibel, samenspel van onderlinge communicatie en evenwicht tussen verschillende taken. Soms zie je 10 mieren nestmateriaal aanslepen, en 3 mieren die het weer wegslepen. Het netto resultaat is dat het nest groter wordt. Je ziet het ook wel eens bij verhuizingen van het nest: 200 mieren slepen de larven naar het nieuwe onderkomen, maar er zijn er ook altijd een paar die larven terug slepen naar het oude nest. Dé stemming kan ook omslaan en dan gaan meer mieren larven terug slepen naar het oude nest en gaat de verhuizing niet door. Een primitieve vorm van "de meeste stemmen gelden".

NIET KAPOT TE KRIJGEN

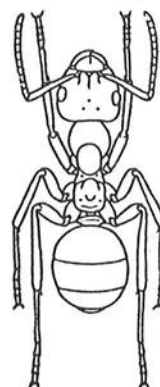
Mensen hebben de neiging mieren als "schadelijk" te zien. Dat hebben ze vroeger op school geleerd: er zijn nuttige en schadelijke dieren. Als mensen mij mieren zien bestuderen, willen ze meestal ook maar een ding

weten: hoe je er het beste vanaf kunt komen. "één voor één" lieg ik dan altijd.

De waarheid is dat mieren moeilijk weg te krijgen zijn, ze hebben de bodemlaag van de aarde veroverd, net zoals wij mensen het oppervlak van de aarde domineren.

Sterke staaltjes zijn bijvoorbeeld: overstromingsresistentie, ze kunnen tot 14 dagen onder water blijven (pannetjes kokend water helpen dus niet), ze zijn resistent tegen zware chemische vervuiling (Dåg lokdoosje en strooipoe-der!) en mocht er nog een keer iemand een waanzinnig idee hebben: ze kunnen tegen radioactiviteits nivo's waarbij planten al lang hun blad verloren hebben en afgestorven zijn. Nut en schade is een volstrekt verouderd wereldbeeld, mensen zijn te kortzichtig om te kunnen beoordelen wat nuttig is en wat schadelijk is op de lange duur. Er zijn zeker soorten die directe schade leveren, echte plaagsoorten zoals de faraomier. Deze soort is van tropische oorsprong en kan huizen totaal onbewoonbaar maken. De werksters meten maar 1,5 millimeter dus ze kunnen overal in komen. Een Franse onderzoeker, heeft er in de vorige eeuw meer dan een miljoen gevangen in een huis, maar dat bleek niet echt invloed te hebben, er waren nog evenveel mieren te zien in het huis als voor de uitroeiingscampagne.

Volgens een oud boek zou men in Leeuwarden in 1891 het postkantoor af hebben moeten breken vanwege de faraomieren. Ook ziekenhuizen hadden soms last van deze miertjes, gebruikte (besmette) verbandmiddelen werden door de mieren als voedsel verslept, en door hun geringe omvang bleken de miertjes vaak de steriel verpakte operatiemiddelen eerder bereikt te hebben dan de chirurg. Ook op de r+ntgenafdeling veroorzaakten ze overlast doordat ze met radioactief materiaal sleepten. Tegenwoordig weten we dat deze tropische soort vooral voorkomt in gebouwen met een centraal stookhok, in deze "tropische" ruimte gedijen ze uitstekend, en via warme lucht kanalen verspreiden ze zich door het gebouw. Omdat tegenwoordig minder verspillend ge-

Mier van bovenaf gezien

stookt wordt en iedereen een eigen verwarming heeft die niet continu aan is, loopt het niet zo'n vaart meer met de faraomieren. Ook het toegenomen hygiënisch besef speelt hierbij een grote rol natuurlijk. Omdat de soort bijzonder vorstgevoelig is kan de faraomier buiten niet overleven.

BESCHERMING?

Het is niet allemaal horror bij de mieren, de Bosmier bijv. speelt een belangrijke rol in het boscysteem. U heeft vast in het Reichswald wel eens een kippegazen korf zien staan over een mierenhoop. In Duitsland zijn Bosmieren bij wet beschermd, en die korf voorkomt dat wandelaars er met stokken in gaan porren, en ook dat vogels de hopen vernielen. In Nederland zijn mieren vogelvrij, vernieling is als zodanig niet strafbaar en er worden nog steeds nesten uitgegraven om de poppen ("mieren-dieren") te oogsten. De poppen vinden gretig aftrek bij fazanten- en vinkenwekers.

De Nederlandse politiek moet misschien eens na gaan denken over wettelijke bescherming en over een vergunningstelsel voor het oogsten van mierenpoppen.

Uit verslagjes van Staatsbosbeheer weet ik dat Bosmieren in 1976 zo schaars waren in de boswachterij Groesbeek, dat er nesten ge_mporteerd moesten worden vanuit Veenendaal. De schaarste werd overigens niet aan poppenroof geweten, men dacht eerder aan vernieling en evt. ziekte. Deze Veenendaalse nesten werden uitgezet bij de Mulderskop. Het bleek een succes, in 1979 was er weer een import.

De volgende keer wil ik graag terug komen op de zeer diverse en interessante levenswijzen die de mieren ten toon spreiden.

Niek Willems

BON

Ik geef me op voor het Groesbeeks Milieujournaal:

naam.....

adres.....

woon-

plaats.....

(U betaald met een acceptgiro of incassooverschrijvingsbewijs, die u krijgt toegezonden)

MINDER VLEES: EEN GEZONDE TREND

Minder vlees eten heeft een boel voordelen: het draagt bij aan minder dierenleed, minder milieuvervuiling en, internationaal bekeken, een eerlijker voedselverdeling. Een menu zonder vlees staat steeds meer in de belangstelling want het spreekt mensen aan om gezonder te eten, zonder verantwoordelijk te zijn aan bio-industrie, de mestberg en het heen en weer gesleep van voedergewassen: de teelt van die gewassen in de warme landen, genoeg om er talrijke mensen daar direct van te voeden, ten behoeve van vleeskoeien in het rijke westen. De gekke-koeienziekte en varkenspest waren daarbij natuurlijk ook nog een belangrijke impuls.

De Nederlandse Vegetariërsbond is een belangrijke vraagbaak voor consumenten die de stap naar een gezond menu met minder vlees overwegen. De vereniging informeert consumenten en behartigt hun belangen bij levensmiddelen-industrie, horeca en bedrijfsleven. Iedere twee maanden informeert de NBV belangstellenden met het tijdschrift *Leven en Laten Leven*. Dit tijdschrift bevat achtergrondartikelen over dier en dierwelzijn, en voeding in relatie tot natuur en milieu, alsmede een

tegenover staan. Onderzoek moet gaan uitwijzen of het toepassen van het profijtbeginsel misschien een oplossing kan zijn: zal degene die het meest profiteert van de "voorziening bos en natuur" hiervoor rechtstreeks moeten gaan betalen?

In de praktijk wordt het profijtbeginsel al wel toegepast, bijvoorbeeld het betalen van een vergunning voor recreatieve activiteiten, maar slechts 5% van de lokale beheerders ontwikkelt zulke nieuwe producten. De kleine particuliere beheerders zien er niet veel in, omdat ze dan meer (duur) personeel aan moeten trekken voor commerciële activiteiten en toezicht. Wat beter zou werken is een gezamenlijke aanpak tussen beheerders onderling en ook met gebruikersorganisaties. Een voorbeeld is de Alliantie Natuur en Toerisme op de Veluwe, die bestaat uit recreatieondernemers, VVV en bosbeheerders. Behalve mogelijkheden zijn er ook grenzen aan de "vermarkting". Het mag natuurlijk niet mogelijk zijn dat er huizen gebouwd worden in bestaande bossen. In een onderzoeksrapport van Hekhuis en de Baaij "toepassing profijtbeginsel voor financiering bos- en natuurbeheer" (uitg. IBN/DLO, no.254) worden grenzen en mogelijkheden in drie groepen verdeeld en nader beschreven.

MILIEU RONDOM

groot aantal smakelijke recepten. Voor een gratis informatiepakket met proefnummer kunt u bellen naar de NVB in Hilversum, tel. 035-6834796

(bron: Argus, 98-1)

Nog een "gezonde" trend: de gebruiker moet gaan **betalen voor gebruik van ... bos en natuur ...?**

De maatschappelijke betekenis van bos en natuur wordt algemeen erkend. Tegelijkertijd lopen de financiële middelen voor beheer ervan terug. De tijd dat onbepaald genieten van natuur gratis was, lijkt voorbij... De rijksoverheid wil dat bosbedrijven zichzelf redden en minder afhankelijk zijn van overheidsgelden. Tot nu toe brengen alleen hout en jacht geld op, maar dat moet in de toekomst veranderen.

Dat het beheer van bos en natuur er financieel-economisch zo slecht voor staat, is gedeeltelijk te wijten aan de toegenomen recreatiedruk, terwijl er nauwelijks inkomsten

TOP-TIEN VAN CREATIEVE OPLOSSINGEN

1. betaling voor waterzuiverende functie door waterleidingmij
2. betaling voor bos/natuur als kwaliteitsfactor voor wonen en bedrijven
3. betaling voor reguleringsfuncties bos en natuur (CO2-certificaten)
4. betaling voor waterregulatie
5. natuurgastencard gekoppeld aan recreatieve overnachtingen
6. natuurjaarkaart met extra diensten
7. recreatieve arrangementen
8. regionaal ATB, ruiterskampeer- of kanobewijs
9. sponsoring
10. natuurproducten

(bron: Boomblad 98-1)

DUURZAAM NEDERLAND

In het kader van de Nationale Duurzaamheidsdebatten op 6-8 april 1998 te Utrecht, is een boek geschreven met als titel "Verleidelijke groei". De auteurs zijn tien journalisten die het spanningsveld tussen groei en kwaliteit verkennen.

Want economische groei moet... Met percentages die minstens gelijk opgaan met de toename van het aantal mensen op deze wereld. Intussen vertoont de economische groei ook grote schaduwkanten: veel bouwstenen van toekomstige welvaart gaan in deze groei verloren. De groeiverleiding is niet te weerstaan. Maar is er geen groei mogelijk die beter aansluit bij de vervulling van de elementaire levensbehoeften van miljarden mensen? Is er geen groei mogelijk met meer oog voor de behoeften van toekomstige generaties, waar ook ter wereld?

Verleidelijke groei - fl 29,90 Te bestellen via NCDO Duurzame Wereld, Antwoordnummer 11900, 1000 VM Amsterdam 020-5503576. (bron: Milieudefensie, 98-3)

PLATTELANDSVROUWEN EN DUURZAME LANDBOUW

Omdat de landbouw in een overgangsfase zit: van steeds minder subsidies, minder traditionele vervuilende methoden, naar: zoeken naar nieuwe bronnen van inkomsten, en een milieuvriendelijker productie, zou volgens een vertegenwoordigster van de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen, Gettje van Zwol, er geen toekomst zijn voor degenen die zich hieraan niet wil aanpassen. Die aanpassingen

zouden volgens haar ook niet zo snel plaats vinden als er geen boerinnen waren, die vaak als eerste zien dat de tijd daar is om de bedrijfsvoering over een andere boeg te gooien. Vrouwen zijn de voelsprietten van de agrarische bedrijven; als het slecht gaat en de mannen zich steeds dieper in het bedrijf begraven, moeten vrouwen de zaak redden. Zij trekken aan de bel bij hulpinstanties of worden creatief in het inslaan van nieuwe wegen. De boerinnen en tuindersvrouwen kiezen voor een geleidelijke groei, meer op de menselijke maat toegesneden en gestuurd in een verbrede, meer bonte richting. Een onderzoek dat enkele jaren geleden door de Landbouwuniversiteit werd uitgevoerd "kaas in de badkuip" geeft een beeld van nevenactiviteiten door agrarische vrouwen op de raakvlakken tussen landbouw, natuur en recreatie. Voor veel vrouwen was dit onderzoek een eye-opener die leidde tot meer initiatieven. Verder zijn ook netwerken van agrarische vrouwen, zowel nationaal als internationaal van cruciaal belang gezien de kansen om ideeën op te doen voor plattelandsvernieuwing, om voorlichting te geven en samenwerkingsprojecten op te zetten. Het valt Gettje van Zwol vaak op dat vrouwen over het algemeen geen al te positief zelfbeeld heeft: in discussies gaat men vaak in het defensief, voelt zich snel aangevallen. De NVBP heeft hiervoor speciale cursussen georganiseerd waarbij vrouwen leren zich beter te presenteren en een goede dialoog aan te gaan. Het gaat uiteindelijk altijd om een gezamenlijke besluitvorming, want je kunt wel dingen aanzwengelen maar zonder actieve steun van anderen gaat het niet. (bron: Platform 98-3)

Wolven op de Wolfsberg?

In de vorige aflevering van het Groesbeeks Milieujournaal (no.91) stelt Henny Brinkhof voor om de natuur- en bosgebieden rond Groesbeek tot één "Internationaal Natuurpark Stuwwal Nijmegen-Kleef" samen te voegen. In het nu nog versnipperde gebied is het bosbeheer de afgelopen jaren dusdanig veranderd dat de bossen al een meer natuurlijk uiterlijk hebben gekregen. Als de noodzakelijke verbindingen tussen deze gebieden nog aangelegd en/of verbeterd zouden kunnen worden dan zou er inderdaad een internationaal natuurpark ontstaan waarin de grote wilde dieren niet zouden misstaan. En dan doelt Henny Brinkhof niet alleen op wilde zwijnen, herten en reeën - ook nu reeds aanwezig - maar ook op wisent, lynx en wolf.

De lynx en de wolf waren de oorspronkelijke topdieren van de voedselketen in onze streken, hetgeen wil zeggen dat zij geen natuurlijke vijanden hadden.

Meer dan honderd jaar geleden is de laatste in het wild levende wolf uit Nederland verdwenen.

Is het geen tijd voor een herintroductie van dit dier?

AANDACHT VOOR ROOFDIEREN

In de laatste paar decennia zijn veel mensen gefascineerd geraakt door de voorheen zo verguisde roofdieren (beter "jagende" dieren). Het is toch ook een prachtig gezicht om bijvoorbeeld weer regelmatig een roofvogel te zien? Een sperwer die in de tuin over een heg duikt, een paar buizerds dat zweeft op de thermiek. Een aantal jaren geleden waren dergelijke beelden door de toen gedecimeerde roofvogelstand een zeldzaamheid.

Wat de grote jagende zoogdieren betreft geniet de wolf een heel bijzondere belangstelling en dat is niet verwonderlijk.

Wolf opnieuw op de Wolfsberg?

Terwijl de lynx een meer solitair levende katachtige is, is de wolf net als de oorspronkelijke mens een in groepen levend en jagend dier. Voor dat groepsleven hebben wolven een gecompliceerde "taal" ontwikkeld (uitdrukkingen, houdingen en geluiden) en voor het jagen beschikken zij over strategieën om het te kunnen opnemen tegen sterkere en /of snellere prooidieren.

DE WOLF IN HET VERDOMHOEKJE

Velen van ons kennen het gedrag en de aard van de wolf in een - je zou kunnen zeggen - afgezwakte vorm, namelijk bij de hond, de gedomesticeerde nazaat van de wolf. Terwijl de hond zich de afgelopen eeuwen mocht verheugen in een steeds liefdevollere belangstelling van de mens is de wolf sinds de Middeleeuwen steeds zwaarder vervolgd en werd hij geassocieerd met het meest duivelse en slechte dat in deze wereld denkbaar is. Het sprookje van Roodkapje is een milde verwijzing naar deze houding tegenover de wolf.

Zoals gezegd is de laatste tijd de negatieve houding tegenover de wolf veranderd. Toch lijkt het mij goed er rekening mee te houden dat bij herintroductie van de wolf opnieuw negatieve gevoelens de kop op zullen steken. Ook de Europese wolf zelf is door de eeuwenlange vervolging enigszins veranderd. Alleen de allerschuwste en voorzichtigste wolven zijn overgebleven. Dit werd de bekende Amerikaanse wolvenonderzoeker David Mech duidelijk toen hij in Italië zijn kennis van het vangen van wolven voor onderzoek wilde demonstreren voor zijn Europese collega's, onder wie Erik Zimen. Het lukte hem aanvankelijk totaal niet om een wolf te vangen op dezelfde manier waarop hem dat in zijn thuisland goed afging.

DE WOLF, EEN SCHUWE JAGER

Het is in dit verband interessant om te zien hoe de bevolking in die Europese gebieden waar nog wolven voorkomen op wolven reageert. In Italië bijvoorbeeld valt het op dat die mensen die nog het meeste contact met wolven hebben een bijzonder lakonieke houding tegenover deze dieren aan de dag leggen. Het betreft hier de herders die met hun kuddes de bergen intrekken. De herders zijn onbewaard en absoluut niet bang voor de wolven en zij verjagen ze zonedig door eenvoudigweg te roepen en met een stok te zwaaien. Over het algemeen worden de kuddes goed beschermd door grote witte berghonden. Echter, in speciale weersomstandigheden (mist, noodweer) maken wolven wel eens schapen buit. Na zulke

Een schuwe bosbewoner

incidenten zijn het de dorpelingen die erop aandringen dat er bijvoorbeeld een wolvenjacht georganiseerd wordt. Bij navraag bleek dat hun angst voor de wolf gebaseerd was op boeken en T.V.-films en niet op eigen ervaringen met de wolf.

NIET GEVAARLIJK VOOR DE MENS

Ook in onze streken, waar de wolf al zo lang verdwenen is, zullen er mensen zijn, die niet gehinderd door kennis of ervaring met wolven, precies weten te vertellen hoe gevaarlijk en angstaanjagend deze dieren zijn.

Goede voorlichting en interesse kweken zal dus belangrijk zijn bij de herintroductie van de wolf. In dit verband kunnen we ook lering trekken uit de moeizame, maar tevens succesvolle bescherming en herintroductie van de das in Nederland. Deze marterachtige is op dit moment ons grootste landroofdier. Ondanks de bescherming leidt de das in Nederland toch vaak een kammervol leven vanwege de versnippering van zijn woongebieden. De meeste dassen worden niet oud als gevolg van directe of indirecte vervolging door de mens (verkeersslachtoffers).

Evenals de wolf gaat ook de das alleen 's nachts op zoek naar voedsel, terwijl uit onderzoek is

gebleken dat het eigenlijk geen nachtdier is. En evenals de wolf in Europa lijkt ook de das in Nederland voornamelijk als solitair door het leven te gaan, terwijl ook de das een sociaal levend dier is wanneer de levensomstandigheden goed zijn. Dit levert een heel ander beeld van de das op dan het oude beeld van de knorrig, alleenlevende "Grimbaert", een schadelijk dier.

Wat de wolf betreft: hij zal in het nieuwe internationale natuurpark weinig schade berokkenen. Wel zal hij veel bijdragen aan de waarde van dat gebied als écht natuurgebied. Voor de bezoekers die het natuurpark ingaan zal voorzichtigheid of angst voor de wolven totaal overbodig zijn. De dieren zullen dermate schuw zijn dat zij maar zelden gezien worden, wat eigenlijk toch ook erg jammer is. Maar, wat zou het al prachtig zijn om te weten en misschien te kunnen horen dat ze er weer zijn!

Fred van Duijnhoven

Literatuur: Erik Zimen : Der Wolf Mythos und Verhalten.

Michael W. Fox: The Soul of the Wolf.

J.J. Dirkmaat : De Das in Nederland.

Open dag biologische boeren

Abonnees van het "Groesbeeks Milieujournaal" hebben het afgelopen drie jaar de biologische landbouwbedrijven van Groesbeek en omgevingleren kennen door de interviews van Adri Versluis en Wiel Hensgens.

Zondag 21 juni hebben zij de mogelijkheid al die bedrijven te bezoeken. Alle biologische boeren in de omgeving houden dan een open dag.

De open dag is gekoppeld aan een fietstocht, die georganiseerd is langs de bedrijven. Voor de deelnemers wordt een programmaboekje gemaakt met wetenswaardigheden over de natuur in het gebied waar men fietst, en informatie over ieder biologisch bedrijf. Eventueel kunt u ook een fietskaart kopen.

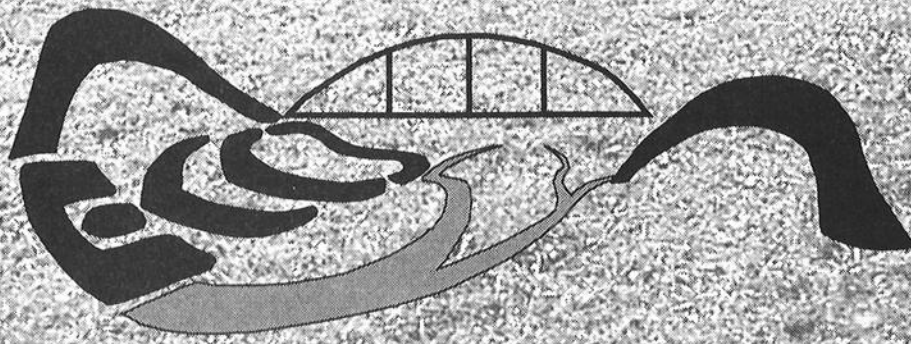
De bedrijven die in Groesbeek op 21 juni bezocht kunnen worden zijn:

Eko-Tuinderij "Zonneklaar"
 Biologisch-dynamisch Tuinbouwbedrijf "De Bron"
 Tuinderij "Het Spoor"
 Ecologische Akkerbouw "Aan de Wijlerbaan"
 "Bioland-Hof Vierboom"
 Geiten- en Kippenboerderij "De Horst"

De dag wordt georganiseerd door de groep "Duurzame Landbouw Rijk van Nijmegen", die gevormd wordt door leden van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, IVN Nijmegen en de Milieuaktiewinkel De Broeikas uit Nijmegen. De groep houdt zich bezig met de stimulering van duurzame landbouw in Groesbeek en omstreken.

Nadere informatie over deelname volgt nog in dag- en weekbladen.

De redactie.

GEITEN- EN KIPPENBOERDERIJ "DE HORST"

Begin april, op een sombere, winderige, regenachtige en modderige vrijdagmorgen ben ik naar de Ketelstraat in Groesbeek gegaan voor een bezoek aan de Geiten- en kippenboerderij van Gerard en Wilma Poelen. Zij vertelden mij over hun boerderij en over het bijzondere en interessante boerderijproject. Op mijn beurt breng ik daar weer verslag van uit in dit Milieujournaal.

VOORAF

Hoe kun je de familie Poelen vinden? Vanaf Groesbeek naar De Horst, steeds rechtdoor, voorbij de kerk in De Horst (nog steeds rechtdoor), de Ketelstraat in. Als je links nr. 19 op de brievenbus ziet staan, ben je bij de boerderij. Deze geiten- en kippenboerderij "De Horst" ligt aan de grens van het Duitse Reichswald. Gerard en Wilma wonen met hun drie kinderen (9, 11 en 13 jaar) op hun bedrijf.

Gerard heeft een agrarische opleiding gevolgd aan de HLS (Hogere Landbouw School) te Deventer. Wilma is eigenlijk van beroep activiteitenbegeleidster voor verstandelijk gehandicapten. Maar, ook zij heeft een agrarische achtergrond, want de boerderij was van de vader van Wilma. Vijftien jaar geleden namen ze deze over. Ze hebben het bedrijf toen omgebouwd tot stierenmesterij. Jaren hebben ze op de stierenmesterij gewerkt, tot dit niet meer rendabel bleek. Er kwamen steeds strengere bemestingsnormen en zowel bij de consumenten als bij de boeren kwam steeds meer weerstand tegen het gebruik van antibiotica bij de dieren. Ze kregen het gevoel dat ze aan hun bedrijf niets meer konden toevoegen, niets meer konden sturen; toen hebben ze de stierenmesterij afgestoten. Ze wilden "specialistische" producten gaan kweken. Producten die méér hadden dan de fabrieksproducten. Bijvoorbeeld boerenkaas was al specifiek, maar ze wilden nóg een stap verder en dan kwam je bij "ekologische"

producten terecht. Ze hadden de groeiende belangstelling voor ekologische producten reeds geconstateerd.

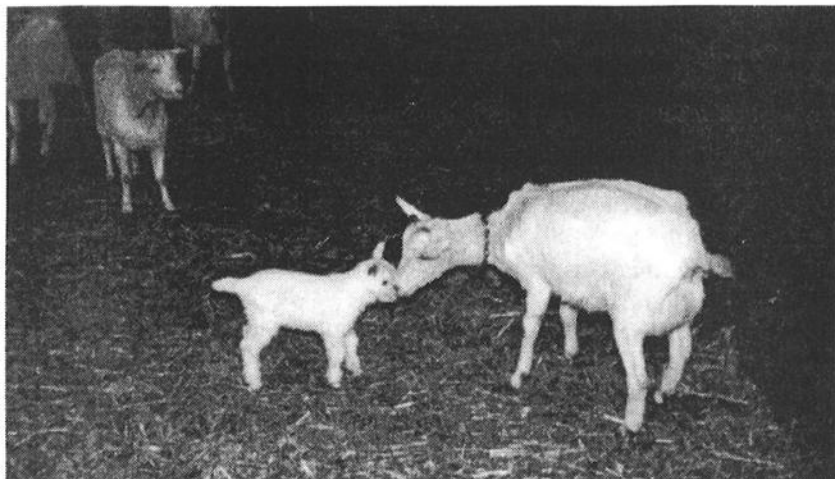
DE GROESBEEKSE TEHUIZEN EN HET "LEER/WERK-PROJECT"

Bij aankomst op de boerderij kom ik een ruimte binnen, waar aan een lange tafel véél mensen juist een koffiepauze hebben. Gerard vertelt me dat er ongeveer vijftien mensen op hun boerderij werken en waar ze vandaan komen. In december 1996, na het stoppen met de stierenmesterij, kwamen ze op het idee om contact op te nemen met De Groesbeekse Tehuizen om te bekijken of bewoners, onder begeleiding, op de boerderij zouden kunnen werken. Gezien de opleiding die beiden gevolgd hebben, zou dat een goede manier van samenwerken zijn. Er werd gezocht naar een bedrijfstak die binnen de bestaande gebouwen en de betreffende regelgeving gerealiseerd kon worden. Ook moest er een lage mechanisatiegraad zijn en moest er naar gestreefd worden om risico's voor de mensen zoveel mogelijk te vermijden. Ze kwamen uit op de "geiten- en kippenhouderij". Het project kon gaan starten!

In januari 1997 begon de reorganisatie van de boerderij. Het boerderijproject tussen Gerard en Wilma Poelen en De Groesbeekse Tehuizen is een leer/werk-project. De manier waarop zij opleiding, werken, hobby en maatschappelijke betrokkenheid gecombineerd hebben, vind ik werkelijk héél bijzonder! Het project is een "voorbeeldproject" van de Universiteit Groningen; een onderzoeksproject van drie jaar. De resultaten van dit project zullen worden uitgewerkt in een handboek, dit handboek zal als model fungeren voor nieuwe projecten in deze vorm. Elf verstandelijk gehandicapten krijgen, gedurende twintig uur per week, onder begeleiding een gedegen training van werken op de boerderij. (In de toekomst zullen er vijftien personen zijn.) Eén persoon werkt vrijwillig. Zij werken op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag; de helft komt op de fiets, de andere helft met een taxibus. Tussen de middag eten ze op de boerderij hun boterham. Doelstelling van dit project is: realiseren dat de deelnemers aan het project na drie jaar werken op de boerderij, uitgezonden worden naar andere boerderijen of bedrijven om te werken. Nu, na een jaar, ziet het er volgens Gerard naar uit dat het voor sommigen wel zal kunnen. Na de periode van drie jaar, komt er weer een nieuwe groep medewerkers. De realisatie van het project is mede mogelijk ge-

GEITENBOERDERIJ
DE HORST

Ketelstraat 19
GROESBEEK

maakt door subsidies van de provincie Gelderland, het TICA, de gemeente Groesbeek, en het Rabo-fonds.

HET BEDRIJF

De grootte van het bedrijf is 6.5 ha. Daarvan is 3.5 ha eigendom en 3 ha in pacht; dit in het kader van de ruilverkaveling van BBL. Deze omvang is veel te klein om al de geiten te voeren, daarom wordt ekologisch voer aangekocht.

Het bedrijf is nog steeds "een bedrijf in oprichting".

DE KIPPEN

De eerste stal waar ik met Gerard binnen kom, is die van de kippen. Er zijn 800 kippen, verdeeld over twee stallen. De snavels van de kippen zijn een beetje gekapt, anders verwonden ze elkaar. Er zijn geen hanen in de schuur. De kippen worden aangekocht van een fokbedrijf. 's Ochtends om tien uur krijgen ze voer en volgens ekologische richtlijnen is er ruimte voldoende om buiten gelaten te worden. In de toekomst zal voor de eieren het "EKO-keurmerk" aangevraagd worden. De eieren worden nu verkocht als "scharreleieren" aan De Groesbeekse Tehuizen, de Kaasboerderij op Klein Amerika en aan Hofmans.

DE GEITEN

Na de kippen, komen we in de stal van de geiten. Ze komen direct naar ons toe, hebben schattige nieuwsgierige kopjes met mooie ogen. Er zijn 135 geiten, waarvan 75 melkgevend. In aparte boxen staan twee bokken. In een andere stal bevinden zich nog ongeveer 50 lammeren, ze zijn ongeveer een maand oud. Ze zijn onthoort om verwondingen te voorkomen. Ze werden geboren op de boerderij en ze worden gehouden voor de "aan-

was". Na een jaar zijn ze volwassen. Nu weet ik eindelijk waarom schapen en geiten groene, blauwe of rode strepen op hun rug hebben. Ook deze lammetjes hebben kleuren op hun rug en Gerard legt uit dat het krijtstrepen zijn om het onderscheid te kunnen zien bij bijvoorbeeld het wegen. Bij al dat wit zie je niet meer welk dier wel en welk dier nog niet gewogen is. Geiten kunnen ongeveer tien jaar worden, maar na vier jaar worden ze geslacht, het vlees gaat naar Zuid-Europa. Ook geiten die niet voldoende melk geven worden geslacht.

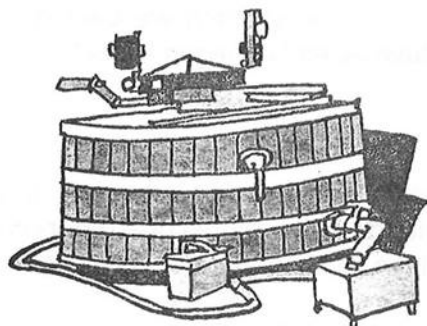
De ekologische norm is 1.8 m² ligruimte per geit en een minimale uitloop van 1 m². Er is echter nog geen weide voor de uitloop.

Wat opvalt in "de melkerij" is dat alles heel mooi betegeld is en erg schoon. Er is een trap naar beneden waar een soort langwerpige betegelde ruimte is, waar de melkapparaten aan de muur hangen. Het is heel handig dat zo op ooghoogte de melkapparaten aangebracht kunnen worden en er op ooghoogte gemolken kan worden. Zo'n betegelde ruimte is daarna gemakkelijk weer schoon te spoelen. Veertig geiten kunnen naar binnen gebracht worden, eerst worden er twintig gemolken, daarna de andere twintig. Het melken duurt per geit één minuut. Gerard vertelt dat geiten vreselijk eigenwijs kunnen zijn; dat nieuwelingen in het begin soms niet naar binnen willen en flink protesteren, dat ze soms zelfs het melkstel aftrappen. Maar na een maand zijn ze aan het melken gewend en hollen ze gewoon met de andere geiten mee naar binnen.

DE KAASMAKERIJ

In een aparte ruimte staat een grote roestvrijstalen tank waar de melk in wordt opgeslagen. Er kan 2200 liter in, afkomstig van ongeveer 240 geiten. Nu komt er 150 liter per dag in van 75 geiten.

Heel voorzichtig mag ik een paar stappen in de kaasmakerij zelf zetten, want de vloer is behoorlijk nat. Ze werken normaal met drie personen in de kaasmakerij, maar nu is medevenoot Wilma er met Henk hard aan het werk; de derde persoon heeft een vrije dag. Er liggen geitenkaasjes in verschillende maten op een soort aanrecht. Het wordt nu voor mij als leek wel erg technisch, maar het kaasmaken gaat (in het kort) als volgt. Er staat een grote kaastobbe in het kaasmakerij-gedeelte waar de melk ingaat, deze wordt verwarmd tot 29 graden. Zuursel wordt toegevoegd (om de kaas smakelijk en langer houdbaar te maken) en stremsel zodat een dikke wrongel kan ontstaan. Een rek van messen snijdt de wrongel in stukjes. Er ontstaat ook waterige wei (een melkachtig vocht); deze wordt afgetapt. De

wrongel gaat in kaasbakken en er wordt een pers opgezet, zodat de resterende wei eruit gedrukt wordt en er blijft kaas over. Hierna gaan de kaasjes in het pekeldbad. Dit bad staat weer in een andere ruimte. In het pekeldbad gaat 20 kg zout op 100 liter water. Na een jaar wordt het pekeldwater ververs. In de ruimte waar het pekeldbad staat, bevinden zich ook de rekken waar de kaasjes op liggen te rijpen. Na het pekeldbad komen de kazen hier terecht. Het worden jonge, belegen of oude kaasjes. Elke dag moeten ze gedraaid worden! In een aparte opslagruimte staat een grote koelkast, waar nu alleen nog kaas in ligt. Er staat ook een nieuw apparaat, de "Pasteur/Karn". Binnenkort gaan Wilma en Gerard hier mee werken. De melk wordt dan "gepasteuriseerd", dat wil zeggen verhit tot ± 60 graden, en in flessen gedaan. Met het "Pasteur/Karn" apparaat kan ook yoghurt en karnemelk gepasteuriseerd worden.

In april wordt het EKO-certificaat afgegeven voor de geitenhouderij en het maken van de kaas.

TOEKOMST

Eerder schreef ik al dat De Horst nog een boerderij in oprichting is. Geitenkaas wordt er nu al gemaakt. Maar het is de bedoeling dat er in de nabije toekomst ook melk, yoghurt, kwark, boter, kruidenkaas en vruchten-yoghurt verwerkt wordt van de geitenmelk afkomstig van de eigen boerderij.

Binnenkort wordt begonnen met het aftasten naar afzetkanalen. Wilma en Gerard hopen via de pas opgerichte "Biologische Afzet Coöperatie Rijn Waal" een deel van hun producten te kunnen verkopen. Er wordt nu al wat op de boerderij verkocht, maar echte winkelverkoop op de boerderij moet nog gerealiseerd worden. Tegenwoordig hoor je steeds meer over voedingsallergieën. Gerard vertelt dat voor mensen met koemelk-allergie geitenmelk-producten meestal een oplossing zijn. Gerard en Wilma hebben een aantal klanten die om deze reden hun producten komen kopen.

Voor Gerard en Wilma Poelen is hun manier van bedrijfsvoering een uitdaging! Het streven naar ekologischer producten leveren en milieuvriendelijk werken, gecombineerd met het begeleiden van verstandelijk gehandicapten, maakt hun bedrijf tot een heel bijzonder bedrijf. Het ligt ook nog in een mooie omgeving in de buurt van het Reichswald. Een bezoek aan geiten- en kippenboerderij "De Horst" is zeker de moeite waard!

Adres:

Gerard en Wilma Poelen
Ketelstraat 19
Groesbeek
tel. 024-3975661

Adri Versluis
10 april 1998

BOEREN KAAS

De vorige keer stonden we op De Hoge Hoederberg vlakbij het hoofdgebouw van het ACT dat zo mooi gelegen is en fantaseerden we over de mogelijkheden van een Internationaal Natuurpark Stuwwallen Nijmegen - Kleef.

Tuintje is het bos

Dit keer staan we op een andere plek, midden in het bos. In een bos is het uitzicht in de regel beperkt en het leent zich derhalve minder goed voor een landschapsbeschrijving. Toch is de plek waar we nu staan zo bijzonder dat een aantal mensen het toch moeten kunnen herkennen.

We zitten op een van de twee picknicktafels, die zich vlak bij een kruising van twee flinke bospaden bevinden. We zitten op 75 m boven NAP, dus dat is hoog op de stuwwal. Dat is ook wel te zien aan de begroeiing om ons heen. Ten Noorden van ons bestaat die uit een aanplant van voornamelijk uit Zwarte dennen, die vrij veel lijken op Grove dennen, maar langere naalden hebben. Bij het kruispunt staan een paar grote douglassparren en een paar Weymouthdennen (vijf naalden bij elkaar). Aan deze bomen is niet zo veel te zien. Aan de bomen in de rest van het gebied wel. Daar groeien nl vrij iele Grove Dennen met ertussen kronkelige eiken en af en toe een Ruwe Berk. De Dennen zijn aangeplant, maar de eiken en berken niet. Zij vormen het Eiken-Berkenbos, dat van nature op arme grond staat. En boven op de stuwwal is door uitloging van de bodem door regenwater de grond arm. Ook andere planten die horen tot het Eiken-Berkenbos zijn er te vinden, zoals de Blauwe Bosbes die hier nog veel staat, maar ook Bochtige Smele en Lijsterbes. Het voorkomen van Rankelende Helmbloem wijst op verzuring

WIE KENT GROESBEEK

door zure regen.

Op de plaats waar we zitten, is iets bijzonders aan de hand. Er staan hier boompjes met een lengte van tussen één en anderhalve meter: Beuk, Fijnspar, Tuja, Rododendron, Laurier en zelfs Hulst. Er groeien ook speciale kruiden zoals Vingerhoedskruid, Gele Dovenetel met groen/gele bladeren en Klimop. Ze zijn duidelijk aangeplant en staan vaal ook in een rijtje. De grond nabij de picknickbanken is vrijgemaakt van blad en er zijn kleine voetpaadjes, die tevens vrij zijn van blad aangelegd. Eén ervan leidt zelfs naar een klein vijvertje dat gemaakt is van landbouwplastic met een paar stenen erin om de zaak op zijn plaats te houden. Het vijvertje is waarschijnlijk bedoeld als drinkbakje voor vogels. De twee picknickbankjes wijzen erop dat hier regelmatig kleine groepen mensen bijeen komen. Voor Groesbeek is dat niet vreemd. Er zijn in het bos diverse verzamelplaatsen waar meestal Groesbekers op leeftijd elkaar ontmoeten. Het is een oud gebruik. Een oud-oom van me, Gerrit Driessen, ontmoette zijn kameraden niet alleen in het café, maar vooral ook in het bos. Ik ging als kind vaak met hem mee. "t Wald" was zijn tweede thuis, daar kuierde hij iedere dag naar toe. Dat geldt ook voor deze plek. Hij is bijna letterlijk 'huiselijk' gemaakt door er een tuintje aan te leggen, geen gewone tuin, maar een bostuin. Het is een tuin in het huis dat 't Wald heet.

Weet je waar deze bijzondere plek is, stuur dan een briefje naar Henny Brinkhof, Binnenveld 31, 6562 ZW Groesbeek.

Bonobo, de vergeten mens- aap

Onder de titel "de mens is ook maar een dier" schreef Henny Brinkhof in 1989 in het Groesbeeks Milieujournaal een serie over (het ontbreken van) wezenlijke verschillen tussen mens en dier en over de houding van mens tegenover de natuur. In dit milieujournaal zullen we aan de hand van recente studies aan de mensaap Bonobo zien dat dit dier meer op ons lijkt dan we ooit gedacht hebben.

WAT STOND ER EERDER IN HET MILIEU- JOURNAAL?

De reeks 'De Mens is ook maar een dier' bestond uit een aantal artikelen die vanuit diverse invalshoeken liet zien dat de mens niet zo uniek is in het dierenrijk als hij zich vaak zelf graag wil doen geloven. In het eerste artikel werd de anatomie van mens en dier vergeleken en kwam de evolutie van de mens aan bod. Vanuit deze optiek bezien, bleek de mens geen buitenbeentje. In de daarop volgende aflevering werd het gedrag van mens en dier onder de loep genomen. Er werd vastgesteld dat vergelijking tussen menselijk en dierlijk gedrag moeilijk is omdat er in de regel op een heel verschillende manier naar wordt gekeken. Tevens werden er een aantal voorbeelden van dierlijk gedrag gegeven die wezen op een primitief soort doelbewust handelen.

In het laatste deel kwam de houding van de mens jegens de natuur centraal. Er werd een relatie gelegd tussen de vijandige houding van de mens jegens de natuur en het onderdrukken van zijn eigen natuur. Primitieve volken die positief tegenover de natuur stonden bleken ook een mensvriendelijke cultuur te hebben. Voorbeelden lieten ook zien dat die relatie ook op individueel niveau opging. Daarbij bleek dat de seksuele onderdrukking een sleutelrol vervulde bij het onderdrukken van de zowel zijn eigen innerlijke natuur als die buiten hem.

DE BONOBO ALS 'MENSELIJK' DIER

Onlangs verscheen het boek "Bonobo, de vergeten mensaap" van Frans de Waal en Frans Lantink. Het boek handelt over het gedrag van de Bonobo (*Pan paniscus*), ook wel Dwergchimpansee genoemd. Lange tijd heeft men gedacht dat dit dier dat ook af en toe in diertuinen te vinden is een gewone chimpansee was, maar op grond van verschillen besloot men in 1929 dat de Bonobo toch als apart van de 'gewone chimpansee' (*Pan*

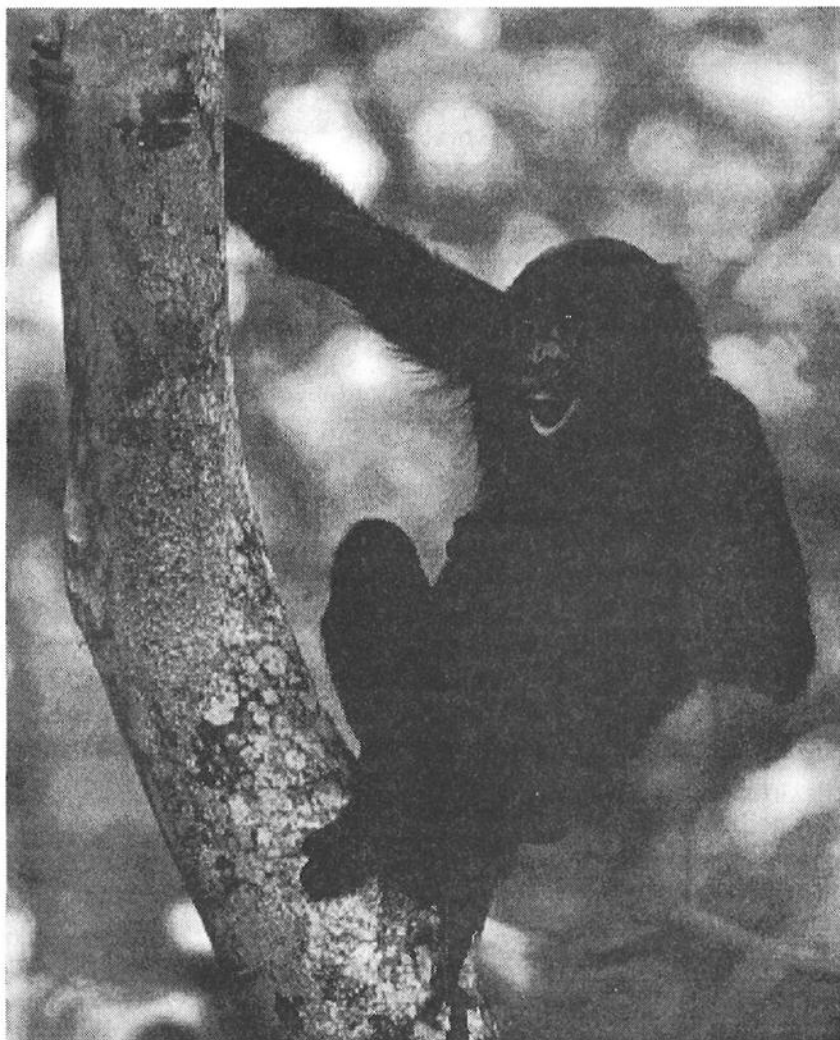
troglodytes) gezien moest worden. Bonobo's lijken wel veel op chimpansees, maar er zijn duidelijke verschillen. Bonobo's hebben oranje lippen, chimpansees zwarte. Bonobo's worden met een zwart gezicht geboren, chimpansees met een rose gezicht. Bonobo's hebben langere benen dan de gewone chimp en kunnen voortreffelijk rechtop lopen. Ook het gedrag van beide soorten is duidelijk anders:

1. Bonobo's zijn gevoelig, levendig en nerveus terwijl chimpansees grof en opvliegend zijn.
2. Bonobo's zetten zelden hun haren overeind, terwijl chimpansees dat vaak doen.
3. Fysiek geweld komt bij Bonobo's vrijwel niet voor, maar is bij chimpansees gewoon.
4. Bonobo's verdedigen zich door gericht te schoppen met hun voeten; chimpansees proberen aanvallers naar zich toe te trekken en hen te bijten.
5. Het geluid van de Bonobo bevat veel A en E klanken; dat van de chimpansee veel U en O klanken.
6. Bonobo's zijn meer vocaal ingesteld dan chimpansees.
7. Bonobo's strekken hun armen uit en schudden hun handen als ze elkaar roepen; chimpansees doen dat niet.
8. Bonobo's paren als mensen met gezichten naar elkaar, chimpansees doen het op zijn hondjes (van achteren).

De Bonobo is een vergeten aapsoort. Het is een bewoner van het tropische regenwoud van het huidige Congo. Het leefgebied ligt tussen de de Zaire rivier en de Sankuru rivier, een onherbergzaam gebied van ca. 800 x 600 vierkante kilometer. Pas sinds 1974 wordt de soort ook in het wild bestudeerd door Ierse/Zuidafrikaanse en Japanse onderzoekers.

Wilde Bonobo's leven voornamelijk van vruchten, die ze in de vele vruchtendragende bomen van het zo diverse primaire regenwoud verzamelen. Vruchten zijn rijk aan suikers, maar arm aan eiwitten. Om toch voldoende eiwitten binnen te krijgen eten veel vruchtenetende dieren regelmatig vlees. Zo eten chimpansees vrij veel termieten, vogeleieren, jonge vogeltjes en zelfs andere apen, die ze vangen en doden. Bonobo's doen dat niet. Zij zijn nagenoeg vegetarisch en halen hun eiwitten uit merg van bepaalde kruidachtige planten die op de bosbodem groeien. Ze eten af en toe wormen, spitsmuizen, reptielen, vissen ed. Dierlijk voedsel maakt hooguit 1% van hun menu uit.

Zowel uit onderzoek in het wild als uit diertuinen blijkt dat de Bonobo een zeer bijzondere aapsoort is.

Bonobo

BONOBO DE MEEST MENSELIJKE MENS-AAP

Chimpansees en Bonobo's lijken veel op mensen. Uit erfelijkheidsonderzoek blijkt dat het DNA (erfelijke eigenschappen) van beide soorten voor 98% overeenkomt met dat van de mens. Het zijn onze nauwste verwanten. Ze zijn meer verwant aan ons dan aan andere mensapen, zoals de Gorilla of Orang Oetan. Het gedrag van de Bonobo en organisatievorm is bijzonder en heeft veel 'menselijke' trekken. We zullen om dit te illustreren aan de hand van hun sociale organisatie en enkele typische gedragingen.

Intelligente dieren

Apen zijn slim, dat weten we allemaal. Chimpansees en Bonobo's zijn het slimst. Iedereen heeft op TV wel eens gezien hoe een chimpansee een hoog opgehangen banaan weet te bemachtigen door kisten op elkaar te stapelen. Minder bekend is dat wanneer ze in een spiegel kijken ze al snel door hebben dat degene die ze in de spiegel zien ze zelf zijn.

Bonobo's zijn tenslotte zeer bedreven in taal-spelletjes. Ze kunnen weliswaar niet praten, daarvoor is hun tong niet goed ontwikkeld, maar ze kunnen wel de betekenis van vele symbolen leren en door ze aan te wijzen kunnen ze communiceren met hun oppassers.

Inlevingsvermogen

Bonobo's kunnen zich zeer goed inleven in andere dieren, zoals soortgenoten, maar ook andere dieren. Een tweetal voorbeelden illustreren dit.

In de Dierentuin van San Diego (VS) wordt het verblijf van de Bonobo's omgeven door een diepe, droge gracht. Om ervoor te zorgen dat erin gevallen Bonobo's eruit kunnen klimmen, hangt er een ketting in. " Maar als de dominante man Vernon in de gracht verdween, trok Kalind soms snel de ketting op. Vervolgens keek hij met een spelgezicht met open mond naar Vernon daar beneden, terwijl hij op de rand van de gracht trommelde. Herhaaldelijk verscheen dan haastig het enige andere volwassen individu, Loretta, op het toneel om haar partner te redden door de ketting weer te laten zakken en er naast te blijven staan totdat hij er weer uitgeklimmen was". (pag 35).

Een ander voorbeeld speelt zich af in de Twycross-dierentuin in Engeland met de 7 jarige Bonobovrouw Kuni.

" Op een dag ving Kuni een spreeuw. Uit angst dat ze de geschrokken vogel, die ongedeerd leek, pijn zou doen, maande de verzorgster de mensaap aan om hem los te laten. Misschien daardoor aangemoedigd nam Kuni de vogel mee naar buiten en zette hem voorzichtig op zijn pootjes, in de juiste houding, waar hij als verstaend bleef zitten. Toen de vogel zich niet beweog wierp Kuni hem een eindje de lucht in, maar hij fladderde alleen maar.

Ontevreden pakte Kuni de spreeuw met een hand op en klom daarna naar het hoogste topje van de hoogste boom waar ze haar benen om de stam heensloeg zodat ze beide handen vrij had om de vogel vast te houden. Vervolgend vouwde ze voorzichtig de vleugels van het dier wijd open en wierp vervolgens de vogel met volle kracht in de richting van het hek rond het buitenverblijf. Helaas kwam hij te vroeg neer, op de rand van de gracht waar Kuni hem lange tijd beschermde tegen een nieuwsgierig jong dat erop af was gekomen. Tegen het eind van de middag bleek de vogel toch verdwenen. Men neemt aan dat hij, eenmaal van de schrik hersteld, was wegvlogen." (pag 156).

Sexualiteit

Bonobo's zijn beroemd vanwege hun sexualiteit. Sexuele activiteiten spelen een be-

langrijke rol in het leven van deze dieren. Vrouwelijke Chimpansees en Bonobo's ontwikkelen genitale zwellingen, die aangeven dat ze paringsbereid zijn. Bij de Bonobo duren deze zwellingen veel langer dan bij chimpansees. Daarnaast treden zij veel sneller na de geboorte van jongen opnieuw op. In de praktijk betekent dit dat een vrouwtje Bonobo de helft van haar volwassen leven paringsbereid is tegen 5% bij een chimpansee. Een ander verschil met de chimpansee is dat de vagina van de Bonobo meer tussen de benen zit en die van de chimpansee meer naar achter steekt. Dat verschil heeft tot gevolg dat Bonobo's, net als mensen, met het gezicht naar elkaar kunnen paren, wat zij overigens ook vaak doen. Daarnaast beoefenen zij alle paringhoudingen die maar te bedenken zijn. Het zal duidelijk zijn dat Bonobo's seksueel zeer actief zijn. Niet alleen paren mannetjes veelvuldig met vrouwtjes, ook vrouwtjes onderling en mannetjes onderling wrijven hun geslachtsdelen regelmatig tegen elkaar. Ook masturberen ze en kennen ze het tongzoenen. Sexualiteit speelt niet alleen een rol bij de voortplanting, maar vooral ook een sociale rol, die van verzoening om conflicten te beslechten of om conflicten te voorkomen. Wanneer zich conflicten voordoen, worden die meestal niet opgelost door machtsvertoon of geweld (wat bij de chimpansee regel is), maar door seksuele activiteit. Vrouwtjes bieden zich vaak aan aan een mannetjes om hem voedsel af te troggelen. Als een vreemde Bonobo in een groep komt, wordt hij niet met geweld onthaald, maar leidt de aanwezigheid al snel tot seksuele activiteit. Op die manier wordt een vreemd dier snel opgenomen in een groep.

Sociaal leven

Het sociale leven van de Bonobo is zeer interessant. Bonobo's in leven in het wild in kleine groepen van ca. 20 individuen die steeds van samenstelling wisselen. Bonobo's bouwen 's nachts hoog in de bomen een nest van takken die ze aaneenvlechten. In deze slaapplekken voegen zich vaak ook leden van andere groepen. De volgende ochtend sluiten ze zich vaak aan bij een andere groep. Uit onderzoek is gebleken dat die groepjes deel uit maken van een grotere gemeenschap, die wel een nageoeg vaste samenstelling heeft.

Zoals bij zoveel andere dieren blijven moeder en kinderen bij elkaar en groeien op latere leeftijd uit elkaar. Ook hier zien we bij de Bonobo een interessant verschijnsel. Moeder en zoon blijven levenslang bij elkaar, terwijl de band tussen moeder en dochter verloren gaat. Op hun 5e jaar groeien moeder en dochter uiteen en als hun puberteit begint verlaten de

dochters zelfs de groep en verhuizen ze naar een andere, vreemde Bonobogemeenschap, waar ze rest van hun leven doorbrengen.

Bonobo's kennen nauwelijks een rangorde, zoals we die bij chimpansees kennen, waarbij een ondergeschikte soms letterlijk door het stof moet kruipen voor een dominant dier. Bij Bonobo's is hooguit sprake van invloedrijke dieren en minder invloedrijke dieren. Oude vrouwen hebben over het algemeen een hogere status dan jongere. Jonge vrouwen die zojuist uit een andere gemeenschap geïmmigreerd zijn stellen zich in de regel bescheiden op. Ze kiezen een vrouwtje uit die al in de bestaande groep zit en besteden daar veel aandacht aan. Ze vlooiën haar en nodigen uit tot seksueel contact, waarbij de vrouwen hun geslachtsdelen tegen elkaar wrijven. Wanneer die vrouw die toenadering beantwoordt, ontstaan er hechte vriendschappen. Als die jonge vrouw vervolgens jongen krijgt, verhoogt haar aanzien dat met ouder worden verder toeneemt. De cirkel is rond wanneer een jonge immigrant een goede relatie met haar probeert te krijgen.

Mannen blijven wel hun hele leven in dezelfde gemeenschap met hun moeder. Hier is wel een hiërarchie te bespeuren. Er is een leider, het alfamannetje en er is een aantal lagere rangen. Wat lager in de rangorde is de afbakening der rangen onduidelijk. Maar ook hier is het machtsvertoon gering. Een mannetje van hoge rang is te herkennen aan de richting waarin agressieve achtervolgingen van mannen plaatsvinden. De baas achtervolgt de ondergeschikte. Deze achtervolgingen escaleren zelden, zoals bij de chimpansee, maar eindigen dikwijls met een snelle verzoening, waarbij de mannen met de rug tegen elkaar staand hun genitaliën tegen elkaar wrijven. Ranghoge mannen paren wel wat meer dan mannen van lage rang.

Mannen van hoge rang danken die rang meestal aan de status van hun moeder, die hun zonen vaak beschermen tegen aanvallen van een rivaal en vaak daalt de rangorde van de mannetjes wanneer hun invloedrijke moeder sterft. Gemeenschappen van Bonobo's worden vaak gedomineerd door vrouwtjes. Dit is in de natuur bij zoogdieren een zeldzaam verschijnsel. Vaak zijn mannen de baas. De Gevlekte Hyena en de lemuren van Madagascari vormen samen met de Bonobo's een uitzondering op die regel. We hebben hierboven al gezien dat de status van een mannetje afhankelijk is van die van zijn moeder. Daarnaast komt het voor dat wanneer een groep mannen voedsel hebben ontdekt deze plek verlaten als de vrouwtjes ten tonele verschijnen.

Bonobo's lijken vredelievende, tolerante dieren te zijn. Zelfs wanneer twee verschillende

gemeenschappen elkaar treffen, levert dit na een korte periode van verwarring met krijende achtervolgingen naar zonder vechtpartijen daarna verzoening op met sexueel contact, vlooiën en spelen van de kinderen van de verschillende gemeenschappen. Toch worden door sommigen vraagtekens gezet bij het vredelievende karakter van deze dieren. Er zijn Bonobo's die verminkt zijn en bijvoorbeeld vingers missen. Onbekend is echter of die het gevolg zijn van onderlinge gevechten. Onderzoekers proberen natuurlijk een verklaring te vinden voor het afwijkende gedrag van de Bonobo', met name waar het gaat om de vrouwelijke dominantie. Zij denken dat het te maken heeft met de doden van kinderen door dominante mannen (infanticide), wat bij sommige dieren voorkomt. Wanneer een volwassen leeuw de oude leider verdrijft, doodt hij

soms de kinderen van de leeuw. Dit verschijnsel is ook waargenomen bij gorilla's en andere apen. Vrouwelijke dominantie voorkomt infanticide. Immers dominante mannetjes zou het niet eens durven een vrouwtje aan te vallen. Daarnaast gaat de grote seksuele activiteit van Bonobo's infanticide tegen, doordat het agressie tegengaat.

Conclusies

Op grond van hun met de mens overeenkomstig DNA, hun seksualiteit, inlevingsvermogen en de logica waarmee problemen opgelost worden, komt de schrijver van het boek Frans de Waal tot de slotsom dat het onderscheid tussen mensapen en mensen volstrekt kunstmatig is: wij zijn een deel van hen of zij een deel van ons. Frans de Waal is niet de eerste, ook Linnaeus, de beroemde bioloog die de classificatie van planten en dieren bedacht betreurde het later dat hij mens en mensaap als twee aparte groepen had geïdentificeerd. De Bonobo toont aan dat er geen wezenlijke verschillen zijn tussen mens en dier.

Het leven van Bonobo en Chimpansee laten nog meer zien, nl een verband tussen seksualiteit en agressie. Naarmate de rol van de seksualiteit toeneemt, neemt de agressie af en worden dieren vredelievender. Dit zelfde is ook bij mensen waargenomen. Mensen en volken met een vrije seksualiteit zijn liefdevol en weinig agressief. Helaas heeft het oorlogzuchtige deel van de mensenwereld deze volken al nagenoeg laten verdwijnen, zodat straks niemand weet heeft van het bestaan ervan of het niet meer mogelijk is om wat er over hen geschreven nog nagegaan kan worden. De onbekende Bonobo lijkt aan de kant te staan van de uitstervende, vredelievende natuurliefden. Verder onderzoek naar het gedrag van deze soort zal ons wellicht inzicht geven in ons eigen gedrag en mogelijk ook onze ontstaansgeschiedenis.

Henny Brinkhof

Lit:

Frans de Waal & Frans Lanting 1997. Bonobo, de vergeten mensaap. Uitgeverij Natuur & Techniek, Beek. ISBN 90-215-9497-8.

Natuurgedicht

VOOR ALTIJD

een voor een trek jij de smalle voren
in ons land
en daarna strooien wij de korrels koren
uit onze hand
op ons land
ik jaag met jou de vogels weg
en ik wacht met jou
tot het koren bloeit
ik zie met jou hoe het langzaam groeit
en wacht met jou
tot ik met jou eens
het brood zal kunnen delen
dat je voor je zag toen je de smalle voren
trok in de tijd
en toen daarin de korrels vielen van het koren
voor altijd
voor altijd
ik jaag met jou m'n angsten weg
en ik wacht met jou
tot het zover is
tot het voor ons volop zomer is
en wacht met jou
tot ik met jou dan
alles zal kunnen delen
dat je voor je zag toen je de smalle voren
trok in m'n ziel
en toen wist ik dat elke korrel koren
in goeie aarde viel
voor altijd

Liselore Gerritsen

Uit: "Oktoberkind"
(zevende druk, 1986)
Uitg. Agathon, Weesp

MILIEUBEWEGING EN OVERHEID

Tijdens de viering van het 25 jaar jubileum van de WMG hield, Jan Norp, een van de oprichter een rede waarin hij terugblikte op de relatie tussen de milieubeweging en de overheid zoals hij die persoonlijk heeft ervaren. Voor het Milieujournaal bewerkte hij de tekst.

Voor mijn huis aan de Van Ruysdaelweg werd begin jaren zeventig de nieuwe wijk De Drul voorbereid. Een wijk die, gezien de plantekening, mooi zou worden ingebed in het groen. Rondom het plan zou een groenstrook komen, als afscheiding en buffer tussen de oude en nieuwe Drul. Uiteindelijk resultaat: aan de Van Ruysdaelweg een paar meter lage struiken, met enkele solitaire bomen en heel veel inritten naar de carports. Binnen het plangebied werden alle boerderijen en bomen weggepoetst. Geen inventarisatie vooraf, maar gewoon een plan getekend op een vel wit papier. Ik heb toen verschillende bezwaarschriften ingediend. Ik kreeg daarbij het verwijt dat ik, via mijn werkgever verkregen, vertrouwelijke informatie zou hebben gebruikt. Men was toen nog niet gewend dat ook burgers ook kranten lasen, vakkennis hadden en naar het gemeentehuis gingen om plannen in te zien en zelfs foto's maakten van tekeningen.

Uiteindelijk is het resultaat geweest dat de lindebomen en de tamme kastanje van boerderij Vossen nu nog de Lievensweg sieren. Van de overige bomen is maar een klein deel blijven staan. Sommige zijn niet gelijk gekapt, maar pas later. Ze behoeften niet weg voor de bouw van de woningen zelf, maar de woningen werden soms zo dicht bij de bomen gezet, dat van de kleine achtertuinen nauwelijks iets overbleef.

In die periode vroeg de Stichting Werkgroep Milieubeheer voor het Stadsgewest Nijmegen, de club van Koen Vandepoel, nieuwe mensen. Ik werd toen lid in Nijmegen, maar kreeg al gauw min of meer de opdracht in Groesbeek een eigen club te beginnen. Want toen hadden ze in Nijmegen al door dat in Groesbeek veel werk te verrichten was. Vijf en twintig jaar nadien viert wij feest in het mooie gebouw van De Mallemlen. De oprichting van de WMG vond op enkele meters van hier plaats; in een houten keet, die we daarvoor mochten gebruiken van de Rowans.

POLITIEK

Het gemeentebestuur had in het begin nauwelijks boodschap aan de milieclub. Voordien was in de achterban van de politieke groepering "Lijst 1" (voorheen de jongerenlijst) Jan Smit wel bezig met het milieu, maar de raadsleden van die lijst wisten dat niet te vertalen in de gemeenteraad. Toen Jan Smit Groesbeek verliet, vroeg hij mij zijn "portefeuille milieu" over te nemen. Zo kwam ik in de Groesbeekse gemeentepolitiek en trof daar, onder anderen, Dinie Hendriks en Mies Bronke.

Kort na haar oprichting, bemoeide de WMG op aansporing van Sjef Reichgelt zich met de drijfjacht in De Bruuk. Simon Meilink heeft toen zijn vader die raadslid was, bewogen een protest te laten horen in de gemeenteraad. Burgemeester Baltussen wist echter dat protest in de kiem te smoren.

Dan maar zelf proberen in de raad te komen. Met Wim Enserink, die net als ik behalve lid van de WMG ook lid van de PPR was, heb ik het initiatief genomen voor een plaatselijke afdeling PPR. Het klimaat daarvoor was gunstig omdat Lijst 1 zich zelf ontbond ten gunste van de landelijke politieke partijen. Die haalden in 1974 samen een meerderheid en konden zo het college vormen, waarbij PvdA toen evenals PPR goed voor twee zetels, met steun van die PPR, Mies Bronke kon voordragen als wethouder.

Een van de eerste milieusuccessen die we via Willem Dijkstra van de PPR konden behalen, was het behoud van de bomen langs de oude Drulseweg. Dit laantje zou moeten worden verbreed om de Lievensweg en Van de Veldeweg bereikbaar te maken. Door eenrichtingsverkeer in te stellen kon de verbreding achterwege gelaten worden. Een verbreding die ten koste gegaan zou zijn van ook een deel van de Foerperpot.

In de discussie over het bestemmingsplan Buitengebied, de oostelijke rondweg en de bebouwing van het Middengebied kon de WMG, rechtstreeks en via de raadsleden van PvdA en PPR, haar steentje bijdragen.

DUBBELE PETTEN

Als toenmalig secretaris van de WMG formuleerde ik meestal het standpunt van de werkgroep. Ik kon desnoods fel van leer trekken. Dat veranderde toen ik in 1977 zelf in de raad kwam. Ik werd toen naast belangenbehartiger ook belangenafweger. Het dragen van deze twee petten leverde problemen op. Ik moest als raadslid ook rekening houden met bijvoorbeeld de woningbouw. Ondertussen hadden de jongere leden van de WMG de nodige

ervaring en kennis opgedaan. Ik kon het uitdragen van het WMG-standpunt gerust aan hen overlaten. Onder hen waren zij die later de boegbeelden van de WMG zijn geworden, zie De Gelderlander van 16 januari, Henny Brinkhof en Jo de Valk. Als raadslid kon ik nu, zonder van directe belangenverstrengeling beticht te worden, er wel voor zorgen dat de raad de inbreng van de WMG voldoende meegewoog.

PLANTAAN BIJ GELRIA

In 1978 sneuvelde de boom bij Gelria. De Dorpsstraat werd heringericht. De wortels van een prachtige plataan bemoeilijkten het leggen van kabels. Daarom werd die boom, twee dagen voordat de kwestie in de raad aan de orde zou komen, pardoes omgezaagd. Ik was laaiend en met mij, zo bleek weldra, een groot deel van de bevolking. De boom had een halfjaar daarvoor nog een onderhoudsbeurt ondergaan om de eerder opgelopen stormschade te verhelpen. Aan mijn oproep voor een protestdemonstratie werd met behulp van de WMG en de Maddogs massaal gehoor gegeven. Bij de oproep kreeg ik onverwachte steun van de politie. Bij het plakken van een affiche kreeg ik een bekeuring, een feit dat ik breeduit in de krant heb laten vermelden, waardoor extra veel mensen meededen aan de demonstratie. Een deel van Groesbeek in paniek. Een protest tegen de gemeente. Kon dat wel? De politie hield, nu op afstand, een oogje in het zeil. Een van de winkeliers durfde zelfs geen stroom voor de geluidsinstallatie te leveren, uit angst voor vergelding vanuit het gemeentehuis. Gelukkig woonden de WMG-leden Harry Mortiaux en Martin van de Bosch in de buurt op kamers zodat we, met een extra verlengsnoer, toch elektriciteit hadden. Mensen van de Maddogs maakten van autobanden rouwkransen. Het zwarte van deze autobanden en van het asfalt waarvoor de boom moest wijken, kleurden later die avond mijn betoog in de gemeenteraad. Dit betoog begon ik namelijk met de woorden: "Het is een zwarte dag voor Groesbeek." De raad was stil. De boom kwam weliswaar niet meer terug, maar nadien hebben zich nooit meer zulke ernstige aantastingen van natuur en milieu voorgedaan zonder dat daarover vooraf is gediscussieerd.

TOEZEGGINGEN

Maar de annalen van de WMG staan behalve met successen ook vol van voorbeelden, waarover wel veel is gepraat, maar waarbij natuur en milieu toch aan het kortste eind trokken. Ik heb gevallen mee gemaakt waarin de ge-

meente toezeggingen deed, of argumenten aanvoerde om de bezwaren van de WMG ongegrond te kunnen verklaren. Later werden die toezeggingen, bewust of onbewust, niet nagekomen en ontstond alsnog onevenredige schade aan natuur en milieu. Zo zou langs de watergang van de Foeperpot een houtwal worden gespaard. Later bleek dat de gemeente zich enkele meters had verrekend. De woningen werden toen tot in de houtwal gebouwd.

Toenmalige bezwaren van het huidige raadslid Tom Weber en van mij, tegen de hoge lichtmasten van de Treffers, werden tot in Den Haag ongegrond verklaard. Deze masten zouden door bomen grotendeels aan het oog worden onttrokken. Enige jaren later toen de de masten er stonden, werden de bomen (kaprijpe populieren) omgehaald.

VUILE HANDEN ?

In mijn werk op een stedenbouwkundig adviesbureau heb ik ook fraaie staaltjes meegemaakt van afweging van belangen. Ik heb aan heel wat discutabele plannen meegewerkt; ik heb bestemmingsplannen gemaakt voor de kerncentrale te Dodewaard, de vuurwerkfabriek te Culemborg, het bungalowpark aan de Cranenburgsestraat en de Betuwespoorlijn. Ik heb zo vuile handen gemaakt, maar me ook niet aan de verantwoordelijkheid onttrokken. Zo kon ik meehelpen de gevolgen daarvan te beperken; door te wijzen op de nadelen, door creatieve oplossingen te bedenken. Dat werd door de opdrachtgevers niet altijd in dank afgenomen. Soms werden we beticht "roomsers te zijn dan de paus". We hebben voor de provincie kastanjes uit het vuur gehaald. De provincie wist vaak zelf niet hoe goede ideeën uit streekplannen en dergelijke provinciale beleidsplannen geëffectueerd moesten worden in bindende bestemmingsplannen. Maar ook veel van de goede dingen die in bestemmingsplannen terecht zijn gekomen, blijken anders uit te pakken.

DAKOTA

Nog in november 1997 stonden Jo de Valk, als vertegenwoordiger van de WMG, en ik namens GroenLinks samen tegenover gemeentebestuur en Bevrijdingsmuseum in een hoorzitting over het plaatsen van een Dakota aan de Wylerbaan. Bestemmingsplannen blijken vaak alleen gehanteerd te worden om iets te kunnen toestaan, niet om iets tegen te houden. Het bestemmingsplan Bevrijdingsmuseum uit de jaren tachtig, dat was gebaseerd op een bouwplan voor een fraai museum op een

verkeerde plaats, wordt nog steeds gebruikt en desnoods verruimd om ernstige aantastingen van het fraaie buitengebied mogelijk te maken.

WMG

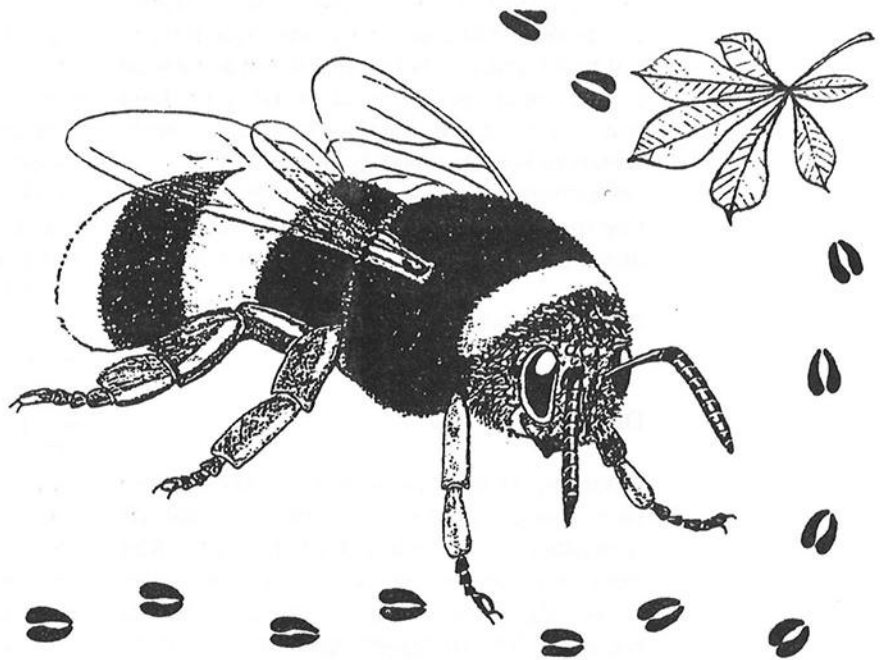
Groesbeek heeft gemerkt dat de leden van de WMG beschikken over veel kennis, ervaring, creativiteit en werklust. Dankzij hun inspanningen is in Groesbeek en omgeving op grote schaal het milieubesef tot stand gekomen.

Daardoor staan bepaalde zaken helemaal niet meer ter discussie. Natuur en milieu zijn erkende waarden geworden. Maar het blijft oplettend. Daarom zal ik in de komende raadsperiode, als niet-raadslid, deel gaan uitmaken van de commissie Ruimtelijke Ordening c.a. van de gemeente Groesbeek. Zeker met het, nog in ontwikkeling zijnde, Bestemmingsplan Buitengebied zal dat een hele kluit zijn. De inbreng van de WMG zal ik daarbij zo goed mogelijk tot zijn recht laten komen.

Jan Norp

DE

De sterrenwacht

Zaterdagavond 10 januari om half zeven was de natuurclub uitgenodigd bij sterrenwacht Saturnus in Nijmegen. We moesten eerst bij de "Aardhommels" verzamelen, toen werden we naar Nijmegen gereden. Aangekomen bij de sterrenwacht kwamen wij in een lokaal, waar van alles te zien was over ons zonnestelsel. We werden daar voorgesteld aan Freddie Waltman. Deze meneer kon erg boeiend vertellen over het zonnestelsel.

Na een uur uitleg zijn we naar buiten gegaan waar twee kijkers stonden opgesteld. We hebben gekeken naar Saturnus en de maan. De maan was zo helder dat andere planeten niet zo goed zichtbaar waren.

Toen we weg gingen kreeg iedereen een paar tijdschriften mee.

Gerd

Ons eigen zonnestelsel

Twee weken nadat we naar de sterrenwacht zijn geweest gaan we ons zonnestelsel maken. We werden in twee groepen verdeeld. een groep mocht planeten maken en de anderen mochten een sterrenkaart maken. Onze groep mocht als eerste planeten maken, dat was heel leuk.

We moesten kaartje trekken. Gerd en ik mochten Mercurius maken en later ook nog de maan. De maan was heel mooi geworden.

Alle andere planeten werden ook heel mooi. Daarna heb ik nog een sterrenkaart gemaakt en toen was het alweer afgelopen.

doei groetjes Mark

Nog meer voor de vogels

Ik en een paar andere jongens gingen met Jan naar het bos (hoi). We moesten dunne boomstammen afzagen, en mee naar het hommehol nemen. Er was ook een puzzel. Het antwoord was: "Oliebollen smaken lekkerder dan sneeuwballen", helemaal gelijk! Die boomstammetjes die vulde Niek met heet frietvet met vogelzaad. Die moesten we naar buiten brengen om af te koelen. Hetzelfde deed Niek met denneappels en bekertjes. Toen alles klaar was mocht je nog voederautomaten maken.

Het was een leuke ochtend.

groetjes van Freek

Braakballen

Zaterdag 7 februari waren we weer bij elkaar in het Hommelhol. We gingen vandaag braakballen uitpluizen. Eerst liet Raymond ons wat dia's zien waaronder dia's van de Kerkuil, muizen en andere uilen en braakballen. Daarna gingen we braakballen uitpluizen. We vonden allemaal botjes van musjes, de woelmuis en andere muizen en vogels.

In de pauze trakteerde Jan Rens mininegerzoentjes omdat hij jarig was. Ze waren zo op. We hebben al een klein vermoeden wie dat heeft gedaan. Na de pauze gingen we de botjes opplakken. Voordat je dat ging doen moest je eerst even bij Raymond langs om te weten te komen welke botjes je had. De kinderen die al klaar waren gingen het ja nee spel doen. Om 12.00 uur was het al weer afgelopen en mocht iedereen naar huis.

Groetjes, Dennis en Victor

Dassen

Zaterdag 21 februari waren we weer op het Hommelhol bij elkaar gekomen, waar de groepsleiders en Gerard Müskens waren. Met hem erbij zijn we naar het bos geweest waar we een dassenburcht gingen onderzoeken. Er werden drie groepjes gemaakt. Ik ging dassensporen zoeken met Henk (één van de groepsleiders). We hebben in het weiland een stukje vacht gevonden en allemaal mestputjes. En aan de rand van het bos hebben we nagels in de wand gezien, en daar liep ook een hek en daar heeft een das onderdoor gegraven. Met Gerard hebben we een hele grote dassenburcht gezien.

In de pauze hebben een paar kinderen een andere dassenburcht gevonden en toen het 12 uur was zijn we naar huis gegaan.

Einde. Van Saskia en Lieselotte

Nestkastjes bouwen

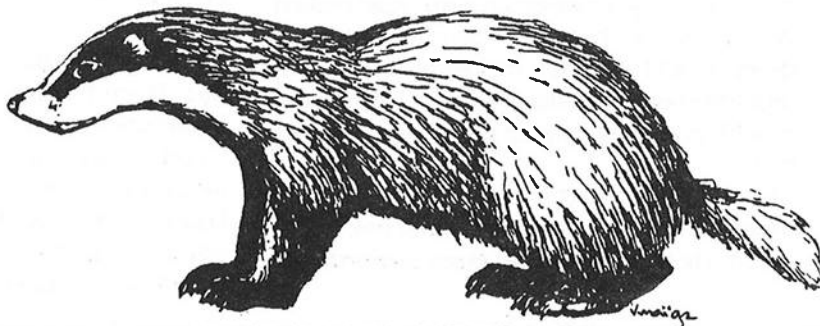
Op zaterdag 7 maart regende het. 's Morgens vroeg kwamen we allemaal bij elkaar in het Hommelhol voor een ochtendje natuurclub. Omdat het regende hadden Henk, Jan, Niek en Sjaak een binnenprogramma: We gingen nestkastjes bouwen. Eerst kregen we een stel planken, waarvan we de maten van het nestkastje er op moesten zetten. Ik werkte samen met Rinske.

Toen werden ze gezaagd en geboord en konden we ze gaan schuren. We hadden niet zoveel schuurpapier en de planken waren op. Daarom ging Henk naar de winkel toe om de ontbrekende spullen te halen en het probleem was opgelost!

Pauze: we kregen drinken en een koekje.

De hamers en de spijkers werden tevoorschijn gehaald en het in elkaar timmeren van de nestkastjes kon beginnen. Toen dat allemaal gedaan was, maakten we nog een stukje fietsenband op het dak vast, zodat je het dak open kon maken. Klaar was Kees. Maar Renee, Mark Rianne enz. maakten als afwerking nog een tekening op het huisje. het was 12 uur dus de tijd was om.

Marlous van der Toorn.

Groesbeeks milieu in beweging

Laatste raadsvergadering positief voor WMG

De laatste raadsvergadering van de oude raad op 26 maart was voor de WMG een goede. Niet zozeer vanwege het drankje achteraf, vanwege het vertrek van scheidende raadsleden, of vanwege het vertrek van die raadsleden. Immers de twee scheidende vrouwelijke raadsleden: Bri Wiener van Groen Links, Mieke Dodemont van D'66 en de terecht gelauwerde wethouder Dinie Hendriks van de PvdA hadden bijna altijd op de bres gestaan voor de belangen van natuur en milieu. Voor Bri Wiener komt wellicht een goede vervangster, want die partij is groen. Minder zeker is dat voor de PvdA, waar Dinie toch een buitenbeentje vormde als het om natuur en milieu ging en bij dergelijke kwesties regelmatig een afwijkend standpunt had dan de rest van de partij. Ook in het College van B&W stond ze in milieu-opzicht vaak alleen. De PvdA is nooit een partij van het milieu of de natuur geweest en heeft het altijd moeten hebben van 'buitenbeentjes'. Een voorbeeld daarvan is de nestor van de PvdA: Jonkheer M. van der Goes van Naters (1900 -), een natuurliefhebber in hart en nieren, die in 1925 actie voerde in Nijmegen om een kolossale Tamme Kastanje van de ondergang te redden!

Wij vrezen dat met het vertrek van Dinie Hendriks de aandacht van de PvdA voor natuur en milieu wat zal verminderen. Hopelijk hebben we ongelijk en ontpopt haar opvolger Sjaak Kamps zich als fervent natuurliefhebber. Mieke Dodemont zal vervangen worden door een nieuw VVD-raadslid. De VVD heeft in Groesbeek een slechte reputatie als het om natuur en milieu gaat. Economische belangen prevaleren te allen tijden bij deze partij. 'Buitenbeentjes' die partij zoals bijv. Dhr. H. Vonhoff kennen we in Groesbeek niet.

Herstel van De Groesbeek?

Ondanks deze te verwachten tegenslag, was, zoals gezegd, de raadsvergadering toch een succes. Er waren maar liefst twee onderwerpen die ingediend zijn door de WMG die tijdens deze vergadering groen licht kregen. Een zaak betrof een onderzoek naar herstel van de beek De Groesbeek bij de bron nabij De Nederlands Hervormde kerk. De bron waaruit de Groesbeek ontspringt, lijkt opgedroogd en

het weinig water dat die bron levert, gaat na de oorsprong meteen weer ondergronds in rioolbuizen om pas weer bij Mariëndaal weer bovengronds te komen. Er is fl 20.000,- beschikbaar gesteld om te onderzoeken hoe de Groesbeek weer watervoerend kan worden en hoe het brongebied op een fraaie wijze ingericht kan worden. Tevens wordt bekeken om De Groesbeek zoveel mogelijk weer bovengronds te krijgen. Huize Mariëndaal heeft al toegezegd mee te willen werken.

Kort na de raadsvergadering is er al een bijeenkomst met aanwonenden geweest en is met hen over de plannen gesproken. Er werd enthousiast gereageerd; wel waren aanwonenden bang voor extra wateroverlast. Bij stortbuien krijgen ze nl. de hele plas van de Stekkenberg te verwerken en dat leidt regelmatig tot overstromingen van het riool. Deze wateroverlast komt doordat er zoveel verhard oppervlakte is, waardoor regenwater niet in de grond trekt maar in het riool terecht komt. Dat zelfde verhard oppervlak zorgt ervoor dat er minder grondwater komt is er zo de oorzaak van dat de bronnen van De Groesbeek opdrogen. Door regenwater te laten infiltreren worden twee vliegen in een klap gevangen: de wateroverlast tijdens stortbuien neemt af en De Groesbeek gaat weer watervoeren. Iedereen was het er over eens dat infiltratie van regenwater bevorderd moest worden. Het onderzoeksbureau Natuurbalans zal spoedig zijn onderzoek starten. Wij houden u van de ontwikkelingen op de hoogte.

Erosiebestrijding

Het tweede voorstel was het toekennen van gelden om onderzoek te doen naar de erosieproblemen in het zuidelijke hellinggebied van onze gemeente. Zoals bekend berokkenen stortbuien daar jaarlijks flinke problemen. Allereerst wordt de erosieproblematiek onder de loep genomen. Uit dat onderzoek worden vervolgens worden maatregelen gedestilleerd, die zeer nauwkeurig zijn. De grootte en de ligging van grasbanen of groenstroken kan precies vastgesteld worden.

Opvallend tijdens de behandeling van dit onderwerp was een vurig pleidooi voor dit onderzoek van de Dhr G. Nillesen van de GVP. Mede als voorzitter van de landinrichtingscommissie zag hij het belang van dit onderzoek en de unieke mogelijkheid om nu de landinrichting langzaam vorm begint te krijgen gerichte erosiemaatregelen in het Plan van Toedeling een plaats te geven. Het is nu of nooit. Gelukkig was de Raad het hier in meerderheid mee eens. Alleen CDA en VVD waren tegen.

Landschapsbeleidsplan weer minder groen

We hebben in het Milieujournaal al eerder onze zorgen over het Bestemmingsplan Buitengebied uitgesproken. Eerder constateerden we al dat de mooie woorden en uitgangspunten in het concept bestemmingsplan maar nauwelijks vertaald werden in concreet beleid ten gunste van natuur en milieu. Nu iedereen in de voorinspraak zijn zegje gedaan heeft over dat conceptplan, is het gemeentebestuur van plan het natuurgehalte nog verder in te perken.

In het conceptplan stond bijvoorbeeld dat alle Groesbeekse beken tevens ecologische verbindingzones waren. Onder druk van het Polderdistrict en de boeren is dat geschrapt en zijn de ecologische verbindingzones beperkt tot de zones aangegeven in rapporten van het Polderdistrict.

In het concept stond dat wanneer iemand in het buitengebied iets wil bouwen wat enigszins in strijd is met het bestemmingsplan het gemeentebestuur dat onder voorwaarden toch kan toestaan (men spreekt van een 'wijzigingsbevoegdheid'). Die voorwaarden hadden in de gebieden met een landschappelijke en ecologische potenties een karakter, dat overeen kwam met de "groene" streefbeelden van de

gemeente. Als uitbreiding die valt onder een wijzigingsbevoegdheid in strijd is met de landschappelijke en ecologische potenties van dat gebied dan zou een dergelijk verzoek afgewezen worden. Een onafhankelijke deskundige zou ze beoordelen. Dat laatste is nu vervallen. Het gemeentebestuur beoordeelt e aanvraag nu zelf. Daarnaast, en dat is veel erger, wil men de streefbeelden alleen nog als referentiekader gebruiken. Dat betekent dat een aanvraag op grond het van streefbeeld dat de gemeente heeft niet meer afgewezen kan worden. Hiermee is voor het bestemmingsplan buitengebied het laatste restje beleid verdwenen dat erop gericht was gebieden met landschappelijke en ecologische potenties te versterken. Natuur en landschap spelen nu nauwelijks nog een rol ondanks de mooie woorden en streefbeelden die eerder opgesteld zijn.

Er is één lichtpuntje: op verzoek van de WMG gaat de gemeente mogelijk een voorbereidingsbesluit nemen. Dat betekent dat hangende de vaststelling van het bestemmingsplan buitengebied er geen ingrepen mogen plaatsvinden, die ongewenst zijn en in strijd kunnen zijn met het nieuwe bestemmingsplan buitengebied. Een voorbereidingsbesluit voorkomt er op de valreep nog een hoop ongewenste ingrepen plaatsvinden.

Henny Brinkhof

Weet je weetje

 Er zaten zeven kikkertjes

Tja, en als de sloot dan niet meer bevroren is, ontwaken de kikkers uit hun winterslaap en kruipen ze uit de modder in de sloot omhoog.

kikkers zijn amfibieën, net als salamanders en padden. Het zijn koudbloedige dieren met een dunne, slijmerige huid. Ze leggen eitjes zonder schaal in het water, waar ze als larve ook leven, maar als volwassen dier hebben ze longen en leven ze op het land.

Toch moeten ze in de buurt van water blijven, in een vochtige omgeving, omdat ze anders uitdrogen.

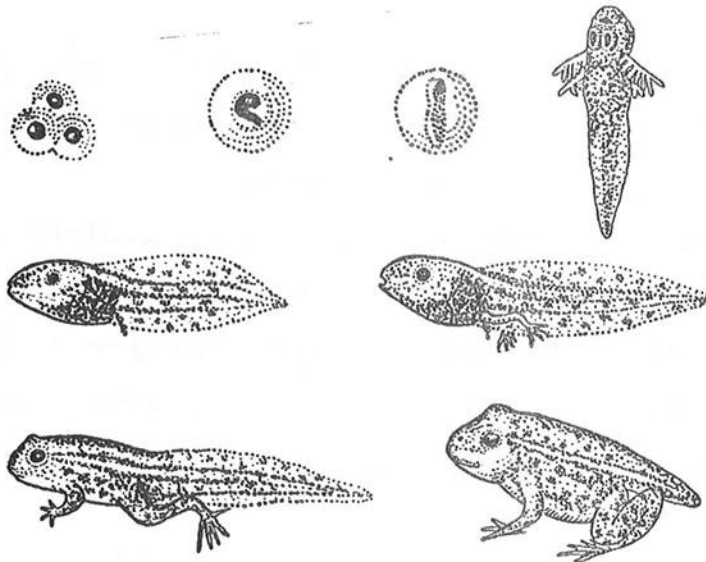
De groene en de bruine kikker kom je het meeste tegen. Groene kikkers leven in (schone) sloten en poelen, de bruine kikkers ook wel in vochtige bossen, weilanden en soms tuinen.

Het voedsel van kikkers bestaat uit insecten, zoals vliegen, en slakjes. Ze vangen hun prooi met hun lange, kleverige tong, die vóór in de bek vastzit en die ze kunnen uitklappen.

Groene kikker

Kikkers leggen hun eitjes in maart, april of mei, in het water. Met duizenden tegelijk drijven ze in klonten in de sloot (kikkerdril). Elk eitje bestaat uit een doorzichtig omhulsel en een zwarte kern. Dit groeit uit tot een vis-vormig larfje dat zijn omhulseltje opeet. Na 2 weken heeft het oogjes en

kieuwtjes aan de buitenkant en gaat het los rondzwemmen. Deze kikkervisjes eten algen met hele kleine hoorntandjes. Uit een "dikkopje" groeit geleidelijk een kikker: Eerst worden de kieuwen die aan de buitenkant zitten vervangen door kieuwen binnenin, en later door longen. Intussen gebruikt het beestje ook zijn grote staart om te ademen: huid-ademhaling!

Dan groeien er achterpootjes en later ook voorpootjes. De staart verdwijnt uiteindelijk helemaal. De diertjes zijn nu meer landdiertjes geworden, en eten wormpjes, slakjes en insecten.

Het is altijd leuk om een beetje kikkerdril te bestuderen in een bak met slootwater, maar.... zet de beestjes terug zodra ze pootjes krijgen!

Jeske de Bekker.

